

decembar 2007

Kosovo na prekretnici

Percepcije o konfliktu, pristupu
pravosuđu i mogućnostima za postizanje
mira na Kosovu

VENDI SIGURTË
BEZBEDNOMESTO
SAFE PLACE

Forum për Iniciativa Qytetare (FIQ) predstavlja kosovsku nevladinu organizaciju koja promovise uključivanje kosovskih gradana u društvene i procese odlucivanja posredstvom programa izradenih u cilju usredsredivanja pažnje na vrednosti i funkcionisanje otvorenog i demokratskog društva.

Saferworld je nezavisna nevladina organizacija koja radi sa vladama i gradanskim društvom na medunarodnom nivou u cilju istraživanja, promovisanja i primene novih strategija za uvecavanje sigurnosti ljudi i sprecavanje oružanog nasilja.

syri i vizionit

mendo globalisht vepro lokalisht

Rrjeti Rinor
Gjilan

Hjë rini më e ngritur një e ardhme më e ndritur

INPO
Initiative for progress

Kosovo na prekretnici Percepcije o konfliktu, pristupu pravosuđu i mogućnostima za postizanje mira na Kosovu

Zahvalnica

Ovaj izveštaj napisan je od strane tima na projektu Bezbednost mesto iz Forumi për Iniciativa Qytetare i Saferworld. Želimo da se zahvalimo vladama Ujedinjenog Kraljevstva i Nemačke što su finansirali ovo istraživanje u sklopu njihove podrške pružene za projekat Bezbedno mesto.

Takođe bismo voleli da se zahvalimo sledećim nevladinim organizacijama na njihovoj neprocenjivoj podršci u istraživanjima za ovaj izveštaj:

Centre for Civil Society Development, Communication for Social Development, Community-Building Mitrovica, Community Business Development Center, Iniciativa për Progres, Kosovo Centre for International Co-operation and Youth Network of Gnjilane, Peace and Human Rights Council, and Syri i Vizionit.

Na kraju, takođe bismo hteli da izrazimo svoju zahvalnost za zainteresovanost pokazanu od Divizije za istraživanje i analize uz Departamana za politike ministarstva unutrašnjih poslova privremenih institucija samouprave na Kosovu i Kosovske policijske službe tokom istraživanja za ovaj izveštaj.

Pregled izveštaja

Kosovo je na raskršću. Glavni vodioci sukoba, uključujući i fundamentalnu odluku o njenom statusu budućnosti, treba da bude adresirano u smeru da pokrene Kosovo ka perspektivoj i stabilnoj budućnosti. Ovaj izveštaj je baziran na metodologiju analize¹ učestalih sukoba isto tako je i kilminacija istraživanja, saveta i sugestija od organizaja civilnog društva širom Kosova. Gleda u potencijalne vodiocce sukoba i šansi za mir u pet glavnih kategorija: budući status Kosova; sigurnost i pravosuđe; politika i uprava, socijalno i kulturni; i ekonomsko i sredstva za život.

Istraživanje, koje se razvilo tokom Septembra i Oktobra 2007 od Saferworld-a, Forumi për Iniciativa Qytetare (FIQ) i osam ostalih MNO (NGOs)², angažovani učesnici iz glavnih Kosovskih zajednica, is sektora medjunarodnih nevladinih organizacija i službenici iz sektora za sigurnost i zakon (pravosuđe) u radionici, focus grupe i intervjui. Kao refleksija može se zapažiti da službenici Javnog sketora Kosova, kao i sektora sigurnosti i zakona radoje predstavljaju njihova mišljenja negoli njihovi autori ili fonderi. Veći deo procesa bio je popraćen I sa predstavnicima od Kosovske Policijske Službe (KPS) i od Ministarstva Unutrašnjoh Poslova, privremenih Institucija Samo-upravljanja (PISG).

Budući status Kosova

'Konačan status' prevladava glavnu brigu stanovnitva koja je predstavljena puten ovog izveštaja. Povezuje se sa svim sferama života na Kosovu – socijano, ekonomsko, kulturno, političko i sigurnost. Ljudi su razumljivo brižni o tome kako će konačno rešenje uticati u njihove živote, i frustrirani su kašnjenjem u vezi konačnog rešenja koja sprečava pokušaje i nastojanja za poboljšanje situacije na Kosovu. Mnogi ljudi osećaju da su isključeni od pregovaora u visokom medjunarodnom nivou, i nemoćni da učestvuju u donošenju odluka od US, Rusije i Evropska Zajednica o Kosovu.

- Medjunarodna administracija i SRSB (PISB) treba da adresiraju ovu pojavu putem osiguranja više informacija o procesu o konačnom statusu Kosova, i pružanja mogućnosti da javno diskutovanje istoga.

Sigurnost i pravosuđe

Shodno onima koji su učestvovali u ovom istraživanju, nemoć sektora za sigurnost i pravosuđe znači da stanovništvo ne može uvek da rešava njihove sporove na sudu, stoga se neki okrenu rešavanju "uzimanja pravde na svoju ruku". Nejasna podela kompetencija između međunarodnih i lokalnih institucija stvara konfuziju u njihovim kompetencijama i ko je odgovoran u kojim aspektima u osiguranju sigurnosti i u pravnom sistemi, to stvara poteškoće u održavanju institucija i stvara prostor za korupciju

- Kritično je da SRSB (PISB) i međunarodna administracija na Kosovu da razjasne i komuniciraju o kompetencijama među divizija u sektoru za sigurnost i pravosuđe.

¹ Vidi dodatak: Metodologija za detaljno opisivanje definicija i korišćena metodologija.

² Centre for Civil Society Development (CCSD) (baziran u Mitrovici; Communication for Social Development (CSD) (baziran u Gračanici); Community Building Mitrovica (CBM); Centar za RAZvoj Biznisa (CBDC) (baziran u Djakovici); Initiative for Progress (INPO) (baziran u Uroševcu); Kosovski Centar za medjunarodnu saradnju (KCIC) i omladinska mreža Gnjilane (bazirano u Gnjilane); Savez za mir i ljudska prava (baziran u Prizren); Syri I Vizionit (baziran u Peć)

Kosovska Policijska Služba (KPS) je jedna od institucija u kojoj se ima najviše poverenja, ali ovaj uspeh se bazira i na slab kapacitet sistema pravosuđa i isto tako i na opažanje korrupcije u pravnom sistemu, kao i neadekvatna sigurnost i šticečnost svedoka. Uslovi koji dozvoljavaju razvoj korrupcije su denostatak sudija, veliki broj nagomilanih slučajeva, male plate sudija i tužilaštva, konfuzija u podeli kompetencija u zakonu, i slab mehanizam nadzora.

- Međunarodna administracija i SRSB (PISB) treba da promovira međusobnu saradnju među institucijama i sektorima sigurnosti i pravosuđa, da pružaju dodatnu podršku tužilaštvu i da poboljšaju mehanizam sigurnosti i zaštite svedoka.

Informacije o sigurnosti i pravosuđu nisu uvek dostupne i dovoljno detaljne, i neke minritarne zajednice imaju poteškoće da dođu do njih, u vezi Kosovskog sistema sudstva.

- SRSB (PISB), medije i međunarodna administracija odgovorne su da rektifikuju informacije o sektoru sigurnosti i pravosuđa sa boljim razglašavanjem informacija o slučajevima, odgovornostima, kompetencijama i pravima građana.

Uprava i politike

Postoji konfuzija u ulogama funkcije odgovornosti raznih autoriteta, osobito SRSB-a (PISB-a) i UNMIK-a, uslovljene sa postepenim prenošenjem kompetencija od UNMIK-a u SRSB-u, i nedostatak transparentnosti kod vladinih institucija i agencija. Ovo stvara poteškoće u održavanju vladinih službenika pod kontrolom, stoga međunarodna zajednica ostaje neodgovorna prema javnosti i Kosovske institucije. Sve ovo vodi ka nepoverenju i cinizmu među javnosti.

- Specifične kompetencije SRSB-a (PISB-a), UNMIK-a i potencijalne buduće misije Evropske Sigurnosti i Politike Zaštite (ESDP) koja treba da bude jasna sa građane Kosova.
- SRSB (PISB) treba da bude podržan u pokušaju preduzimanja vodeće uloge u definisanju potreba i delovanja u poljima u kojima one trebaju da imaju jasne kompetencije.
- Podrška pružena od investitora treba da bude koordinisana u njihovim naporima i da osigura da njihova delovanja shodno specifičnim potrebama institucija Kosova, radije negoli modifikacija modela iz raznih zemalja koja u mnogo slučajeva mogu biti nepogodne za Kosovo.

Postojanje paralelnih institucija ostaje od konstantna stvar. Aktuelni, Beograd finansira institucije Srbske zajednice širom Kosova, pružajući javne službe i odvajajući Kosovsku Srbsku politiku i socijalne službe od ostalih na Kosovu. Dok oni pružaju kulturno i političku liniju življenja za one koji žele da očuvaju vezu sa Beogradom, činjenica da oni postoje i da politički i kulturni uticaj koji oni imaju, od većine se smatra kao jedan od faktora koji vodi ka sukobu. Odluka o siđenju ovih struktura je presudno za političku stabilnost i društvene službe koje one pružaju, ali je i dosta osetljiva činjenica da odpremečenje istih u vezi identiteta, vodi ka sukobu, na osnovu intervjuja od nekih učesnika i fokusnih grupa

Odluka o budućnosti paralelnih institucija i službi koje one pružaju treba da bude transparentna, konsultativna i da uzima u obzir socijalni, ekonomski i politički uticaj.

Socijalni i kulturni faktori

Puno divizija Kosovskom društvu, uključujući I razvoj urbane-ruralne (seoske) podele, ostajaući i problem slobode kretanja, I etnička divizija. Kasnije je jedna od ključnih podela u Kosovskom društvu. Stanovnici prije (ekskluzivno) se dele po etničkoj pripadnosti negoli po drugim edentifikacijama, kao što su profesije, interesi, polna pripadnost, ali ima malo kulturne povezanosti među zajednicama, osobito među Kosovskim Albancima i Srbskim zajednicama. Postoji frustracija dok se ljudi prepozanju po inter-etničkoj podeli kao poreklo, ima malo diskusije o raznim aspektima o tensiji inter-etničnosti i o načinu kako da se reše oni.

- Lokalne i međunarodne institucije treba da pomažu u smanjenju urbane i ruralne (seoske) podele među raznim zajednicama i komunitetima i da utiču na nejednak razvoj među raznim skupštinama putem uticaja i origuranja da intervencije ne budu orientisane samo u ciljnim zajednicama i opštinama, u Prištini.
- Lokalne i međunarodne institucije treba da pomažu u održavanju diskusija o "inter-etničnoj" temi.

Ekonomija i sredstva za život

Kosovski ekonomski izazovi počeli su otžavati tokom godina 1998-9 rat i kasnije nejasan konačni politički status. Ovo je doprinelo velikom broju nezaposlenosti, koji je uslovio i veliku frustraciju stanovništva posebno u odnosu kašnjenja donočenja konačne odluke o finalnom statusu Kosova.

- Međunarodna administracija i SRSB (PISB) treba da adresuju velika građanska očekivanja u ekonomskom dobaru sa mogućim nezavisnoću čime bi Kosovka politička budućnost bila jasnija.

Nemoć centralne vlade da porezuje sve njegove izvore putem dohodaka znači da je postoji mala mogućnost da se preraspodeli pomoć onima koji su u najtežim situacijama. Nizak standard života je povezan sa niskim ličnim prohodcima onih koji su zaposleni, i prevelike cene za najosnovnije potrebe života.

- Međunarodna administracija i SRSB (PISB) trba da poboljšavaju process privatizacije, da ga čine više transparentnim, da stimulišu otvaranje novih radnih mesta i da pomažu u reorganizaciji podele pomoći. Trba da budu podržavane domaći I strain proizvodi I investicije.

Snabdevalnje elektičcom energijom je jedna od faktora koji void ka sukobu. Snabdevanje električnom energijom takođe je identifikovano kao jedan of faktora koji void ka sukobu. Ispplaniran ili ne isplaniran redosled restrikcija snabdevanja elektičnom energijom, neravnomerno snabdevanje električnom energijom širom Kosova i poteškoće u dostignuću plačenja dugova prouzrokuju nezadovoljstvo i frustraciju, često usmerenoj ka drugim zajednicama i komunitetima negoli ka Kosovskoj Energetskoj Korporaciji (KEK). Mnoga područja u Severnom delu Kosova dobijaju relativnu dobru električno snabdevanje tokom podrške iz Beograda. Postoji opasnost pojačanja nezadovoljstva među raznim zajednicama i komunitetima tokom raznolikog snabdevanja električnom energijom.

- Međunarodna administracija i SRSB (PISB) treba da adresiraju snabdevanje električnom energijom širom Kosova što je moguće pre u transparentnom načinu.

Zaključak

Tokom viđenja i zapisivanja briga i opažanja primera briga građana Kosova u nrojnim poljima i u polju sigurnosti, ovaj izveštaj identifikuje potencialne faktore koji vode ka sukobu i nagoveštava mogućnosti za mir koji je direktno povezan sa potrebama i iskustvima komuniteta uključene u ovo istraživanje.

Da bi se izradili faktori potrebe i intervencije građana fokusirane u sigurnost, za mir, i da se izbegnu otžavajuči faktori koji vode sukobu, međunarodna zajednica, investicione agencije i SRSG (PISG) treba nastojati da uključe zajednice (komunitet) na pravi način u procesu identifikovanja prioriteta za delovanje. Tokom istraživanja i analizom lokalnih potreba i njihovom refleksijom u investionim strategijama i irradi programa, međunarodne i lokalne institucije mogu raditi u partnerstvu sa lokalnim komunitetima ka osnovanju dugotrajnog mira na Kosovu.

Sadržaj

Akronimi.....	2
1 Uvod.....	3
2 Budući status Kosova.....	4
2.1 (Nerešen) budući status Kosova kao izazivač konflikta	4
2.2 Budući status Kosova kao mogućnost za postizanje mira	6
3 Bezbednost i pravosuđe.....	7
3.1 Pitanja bezbednosti i pravosuđa kao izazivači konflikta na Kosovu.....	7
3.2 FOKUS: Pristup pravosuđu	8
3.2.1 Odsustvo jasnosti i nejasna podela ovlašćenja.....	9
3.2.2 Odsustvo jasnosti zakona	10
3.2.3 Loš pristup informacijama	11
3.2.4 Ocenjene neadekvatnosti u izveštavanju o kriminalu u medijima	12
3.2.5 Neravnomerno poverenje u KPS	13
3.2.6 Slabe sposobnosti i opažena korupcija sudskog sistema.....	14
3.2.7 Teškoća pristupa sudovima.....	15
3.2.8 Bez efektivne zaštite svedoka i žrtava	16
3.2.9 Izricanje kazne i kaucija.....	16
3.2.10 Neformalni sudski mehanizmi.....	17
3.3 Preporuke za poboljšavanje pristupa pravosuđu.....	19
3.3.1 Konsolidovati uloge i odgovornosti u sudskom sektoru	19
3.3.2 Razjasniti pravnu osnovu	20
3.3.3 Poboljšati pristup sudovima	20
3.3.4 Ojačati ulogu medija.....	21
3.3.5 Poboljšati poverenje u KPS.....	21
3.3.6 Odgovoriti na nedostatak sposobnosti u sudskom sistemu	22
3.3.7 Zaštititi svedoke i žrtve kriminala.....	23
4 Upravljanje i politika	24
4.1 Upravljanje i politika kao izazivači konflikta	24
4.2 Mogućnosti za postizanje mira u politici i upravljanju Kosovom.....	25
5 Socijalna i kulturna pitanja	26
5.1 Socijalna i kulturna pitanja kao izazivači konflikta na Kosovu	26
5.2 Mogućnosti za postizanje mira u socijalnoj i kulturnoj sferi	28
6 Ekonomija i sredstva za život	29
6.1 Ekonomija i sredstva za život kao izazivači konflikta na Kosovu.....	29
6.2 Mogućnosti za postizanje mira u ekonomskoj sferi	31
7 Zaključak	33

Akronimi

BIRN	Balkanska mreža za istraživačko novinarstvo
CBDC	Centar za poslovni razvoj zajednice
CBM	Community Building Mitrovica
CCSD	Centre for Civil Society Development
CSD	Communication for Social Development
DP	društvena preduzeća
ESDP	Evropska politika bezbednosti i odbrane
EU	Evropska unija
EUPT	Tim Evropske unije za planiranje
FIQ	Forumi për Iniciativa Qytetare
INPO	Initiative for Progress
IRL	interno raseljeno lice
KCIC	Kosovski centar za međunarodnu saradnju i Omladinska mreža Gnjilana
KEK	Kosovska elektroenergetska korporacija
KFOR	Kosovske snage (NATO)
KPA	Kosovska agencija za imovinu
MCK	Međunarodna civilna kancelarija
OVK	Oslobodilačka vojska Kosova
KPS	Kosovska policijska služba
KTA	Kosovska poverenička agencija
KZK	Kosovski zaštitni korpus
NVO	nevladina organizacija
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
PHRC	Peace and Human Rights Council
PIS	privremene institucije samouprave
RSBUN	Rezolucija Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija
RTK	Radio-televizija Kosova
SALW	malokalibarsko i lako naoružanje
SiV	Syri i Vizionit
SPC	Srpska pravoslavna crkva
SPGS	specijalni predstavnik generalnog sekretara
SSK	Sudski savet Kosova
UNMIK	Privremena administracija Ujedinjenih nacija na Kosovu

1 Uvod

Kosovo se nalazi na prekretnici. Kako bi Kosovo krenulo ka prosperitetnijoj i stabilnijoj budućnosti mora se odgovoriti na faktore koji leže u osnovi, a koji čine da se teritorija u ovom trenutku nalazi u stanju 'zamrznutog konflikta', uključujući i suštinsku odluku o njenom budućem statusu. Nakon više od osam godina međunarodne uprave i dobronamernih nastojanja za izgradnju mira uloženi od strane međunarodnih donatora i agencija, ostaje dosta toga što treba da bude urađeno kako bi se osigurao budući mir i stabilnost teritorije. Međutim, sve samouverenije i obaveštenije građansko društvo, zajednička želja da se izađe iz postkonfliktne ekonomske stagnacije i veštine i znanje kosovskog stanovništva dovode do stvaranja prilika za uspostavljanje pravednog i dugotrajnog mira.

Ovaj izveštaj, koji je zasnovan na metodologiji učesničke analize konflikta,³ predstavlja krunu svih istraživanja, saveta i predloga datih od strane organizacija iz reda građanskog društva širom Kosova. Iako je na početku zamišljen kao usredsređeno istraživanje konkretnih problema u vezi sa pristupom pravosuđu na Kosovu, entuzijizam i ideje jedanaest organizacija uključenih u isti stvorile su ambicioznije delo. Ukupno jedanaest seminara na temu otkrivanja i prikazivanja izazivača konflikta na nivou Kosova i na regionalnom nivou, istraživanih između septembra i oktobra 2007, uključivali su učesnike iz svih regiona na Kosovu. Šesnaest fokusnih grupa organizovanih i sprovedenih od strane regionalnih nevladinih organizacija (NVO-i) koje su uključivale predstavnike albanske, bošnjačke, goranske, romske, srpske i turske zajednice na Kosovu, sagledalo je pitanja u pogledu šireg pristupa pravosuđu, uključujući kako formalne tako i neformalne mehanizme za rešavanje sporova.

NVO-i su takođe intervjuisali oko sedamdesetoro ljudi uključenih na određeni način u sektor pravosuđa – tužioce, policijske službenike, sudije, sudske činovnike, predstavnike Kancelarije ombudsmana, predsednike opština i druge opštinske predstavnike, advokate, specijaliste, predstavnike NVO-a i novinare. Veliki deo procesa praćen je od strane predstavnika Kosovske policijske službe (KPS) i Ministarstva unutrašnjih poslova iz reda privremenih institucija samouprave (PIS).

Informacije i analize razmotrene u ovom izveštaju potiču iz seminara, diskusija u fokusnim grupama i intervjuja, kao i iz kancelarijskog istraživanja sprovedenog od strane organizacije Saferworld i Forumi për Iniciativa Qytetare (FIQ). Kao takve, one odražavaju percepcije kosovske javnosti i zaposlenih u sektoru pravosuđa a ne gledišta Saferworld-a, FIQ-a, drugih NVO-a uključenih u istraživanje ili njihovih finansijera. Iako je uložen svaki napor da se podstakne učešće šireg kruga muškaraca i žena iz različitih regiona i raznolike etničke pripadnosti, konačan izveštaj predstavlja delimičnu predstavu gledišta kosovskih zajednica i ne tvrdi da pruža kompletnu sliku. Citati navedeni u okvirima za tekst širom izveštaja služe samo kao ilustracija mišljenja nekih od intervjuisanih i ne pripadaju neminovno i autorima.

Pitanje 'konačnog statusa' prožima se kroz zabrinutosti ljudi izražene u celom izveštaju. Isto se nadovezuje na sve sfere života na Kosovu – socijalnu, ekonomsku, kulturnu, političku i bezbednosnu. Ljudi su razumljivo nespokojni oko načina na koji će rešavanje ovog pitanja uticati na njihove živote i frustrirani da će odlaganja u njegovom rešavanju

³ Pogledajte Aneks: Metodologija, u kome se nalazi detaljan opis upotrebljenih definicija i metodologije.

omesti nastojanja da se poboljša situacija na Kosovu. Ali mnogo više od ovoga, oni se osećaju izolovanim od pregovora, bespomoćnim da utiču na politička događanja i neupućeni oko razloga koji leže iza presudnih odluka i stoga sve više cinični oko toga da li postoji išta što mogu da urade kako bi uzeli pod kontrolu svoju sudbinu. Odgovor na ovu obespravljenost – bez obzira na to šta će se desiti na dan ili nakon 10. decembra 2007, kada međunarodna trojka da svoj izveštaj o rezultatima najnedavnijeg pregovaračkog procesa između Prištine i Beograda – biće od presudnog značaja kako bi se osigurao budući mir i stabilnost na Kosovu.

Istraživanja za ovaj izveštaj sprovedena su u vreme predizborne kampanje kada je građansko društvo bilo u ogromnoj meri uključeno u vršenje svoje nadzorne uloge i u vreme napetosti kada NVO-i širom Kosova rade veoma često protiv nadmoćnijeg neprijatelja, na izgradnji mira u svojim odnosnim regionima. Posvećenost i inovativnost ovih organizacija bila je neprocenjiva u izradi izveštaja za koji se nadamo da odražava suptilnost i složenost mišljenja i pomaže da se identifikuju glavni izazivači konflikta i ključne oblasti za izgradnju mira na Kosovu. Međutim, nadamo se da će on biti više od ovoga. Nadamo se da neće biti samo "još jedan izveštaj koga niko neće pročitati"⁴ već doprinos otpočinjanju procesa slušanja glasova različitih zajednica, sve većeg uzajamnog poštovanja između lokalnih i međunarodnih zvaničnika i ljudi Kosova, osmišljavanja i sprovođenja reformi koje odgovaraju na izazivače konflikta i nadograđuju različite mogućnosti za postizanje mira na Kosovu danas.

Ovaj izveštaj pokušava da analizira i da napravi veze između potencijalnih izazivača konflikta na Kosovu, grupisanjem istih u pet glavnih kategorija: budući status Kosova; bezbednost i pravosuđe; politika i upravljanje; socijalna i kulturna pitanja; i ekonomija i sredstva za život. Svaki deo rezimira gledišta i mišljenja izražena prilikom otkrivanja i prikazivanja izazivača konflikta, fokusnih grupa i razgovora sa glavnim informatorima na svaku temu i predlaže potencijalne mogućnosti za izgradnju mira u vezi sa datom temom. Izveštaj se završava preporukama u pogledu sledećih koraka koji treba da budu razmotreni od strane međunarodnih i lokalnih donosilaca politika i izvršnih agencija.

2 Budući status Kosova

2.1 (Nerešen) budući status Kosova kao izazivač konflikta

Budući status Kosova prožima se kroz sve aspekte političkog života na Kosovu u svim zajednicama, i takođe politizuje mnoge druge aspekte života. Isti je ocenjen kao glavni izazivač konflikta od strane mnogih ljudi, kako usled neizvesnosti oko toga šta će se eventualno desiti tako i zbog veza koje isti ima sa mnogim drugim pitanjima. Ovo pitanje predstavlja jedno od glavnih pitanja podele između kosovskih Albanaca i kosovskih Srba, gde svaka grupa zauzima oprečna mišljenja u pogledu poželjnosti 'nezavisnosti'. I iako je sigurno da će odluke o konačnom statusu stvoriti konflikt na određenom broju različitih nivoa, takođe je jasno da neprekidno odlaganje odluke o konačnom statusu može podjednako dovesti do nasilja i nestabilnosti.

Na svim seminarima na temu otkrivanja i prikazivanja izazivača konflikta (i u regionima i na nivou Kosova), varijacije na temu konačnog statusa figurirale su među tri prva izazivača konflikta. Većina ljudi bila je zabrinuta da neprekidna odlaganja u pregovorima o budućem statusu Kosova izazivaju frustraciju koja može dovesti do demonstracija i

⁴ Učesnik fokusne grupe u Graçanicë/Graçanici

nasilnog konflikta, ali za neke (posebno kosovske Srbe u severnim opštinama), neizvesnost statusa quo više se podržava u odnosu na mogućnost nezavisnog Kosova i posledica koje bi ono nosilo. Aktualna neizvesnost dozvoljava im da se nadaju da neće doći do nezavisnosti i uklanja bilo kakav podsticaj da se isti uključe u kosovske strukture. Svi se slažu sa time da će odluka o budućem statusu, kada dođe, izazvati određeni nivo konflikta. Ukoliko Kosovo dobije neki oblik nezavisnosti, neke manjinske zajednice zabrinute su da će patiti pod vladavinom 'albanske većine'. Ali, ukoliko Kosovo ne dobije nezavisnost, većina učesnika seminara o izazivačima konflikta ubeđena je da frustracije među kosovskim Albancima mogu da se pretoče u nasilje, i da se na mnoge druge izazivače konflikta neće odgovoriti (kao što su nejasna podela ovlašćenja vladinih struktura i loši ekonomski izgledi).

Opažena potreba za jedinstvom svake 'strane' guši debatu i obeshrabruje kritikovanje kako politika PIS-a tako i politika Beograda, čineći da nadzor nad procesom donošenjem politika zasnovanih na svim dostupnim informacijama bude nemoguć i sprečavanjem razvoja međuetničkih odnosa koji mogu imati dugotrajne pozitivne efekte na pomirenje. Ali istovremeno, ljudi su veoma često zbunjeni oko toga šta nosi pregovarački proces i kako protumačiti različite predloge (kao što je Ahtisarijev predlog⁵) koji proističu iz tekućih pregovora. Ljudi (iz svih zajednica) se osećaju odsečenim od pregovora na visokom nivou pod međunarodnim rukovodstvom, obespravljenim i bespomoćnim da utiču na odluke koje se donose u Vašingtonu, Moskvi, Briselu i Njujorku⁶.

Neizvesnost u pogledu i odluka o budućem statusu nadovezuju se na sva pitanja opisana u preostalom delu ovog izveštaja. Na primer, mnogi ljudi veruju da će rešenje statusa (posebno nezavisno Kosovo) imati za posledicu drastična poboljšanja u ekonomskoj situaciji pošto će međunarodnim finansijskim institucijama biti zakonski dozvoljeno da pomognu Kosovu mnogo više nego što to već čine i pošto će klima za direktne strane investicije postati bezbednija. Ovo se direktno nadovezuje na visok nivo nezaposlenosti kao jednu od glavne zabrinutosti u polju bezbednosti: mnogi pretpostavljaju da će ovo pitanje biti 'rešeno' dobijanjem nezavisnosti za Kosovo. Biće od suštinskog značaja da se upravlja očekivanjima javnosti u ovom smislu pošto rešen status Kosova neće imati za posledicu neposredno ublažavanje ekonomskih poteškoća.

Na sličan način, odnos između ovlašćenja UNMIK-a i PIS-a i zakona stvara zabunu, nešto što mnogi pretpostavljaju da će biti rešeno zajedno sa budućim statusom. Međutim, veliki deo odsustva jasnosti u pogledu ovlašćenja i pravnih osnova postojaće i dalje bez obzira na buduću status imajući u vidu složenu pravnu istoriju Kosova i preostalo angažovanje međunarodne zajednice na teritoriji, sem ukoliko se ne ulože dodatni naponi da se razjasni situacija. Zabuna omogućava vlastima – lokalnim i međunarodnim – da izbegnu da se smatraju odgovornim za svoje radnje. Linije odgovornosti i mehanizmi za nadzor svakako su slabi, ali su dalje oslabljeni trenutnom opcijom prebacivanja krivice na drugi organ zbog nekompetentnosti, nehata ili samo nepopularnih odluka.

Prema fokusnim grupama i intervjuisanim licima, u socijalnom smislu neizvesnost u pogledu statusa stavlja u neugodan položaj pokušaje nekih da premoste međuetničke podele, politizujući inače funkcionalne odnose i obeshrabrujući kompromis. Ono se

⁵ Martti Ahtisaari, specijalni izaslanik generalnog sekretara Ujedinjenih nacija za proces rešavanja budućeg statusa Kosova, predstavio je svoj Sveobuhvatan predlog za rešenje statusa Kosova Ujedinjenim nacijama 2. februara 2007. Predlog je dostupan na adresi <http://www.unosek.org/unosek/en/statusproposal.html> (u koji se imao uvid 17. novembra 2007.).

⁶ Možda kao posledica ovog, mnogi ljudi uključeni u istraživanje bili su sumnjičavi u pogledu uloga različitih kancelarija veze (kancelarija stranih zemalja na Kosovu) a neki su čak navodili iste kao izazivače konflikta, na osnovu glasina koje kruže o navodnom špijuniranju i uceni.

takođe koristi kao izgovor od strane političara za tekuće probleme sa socijalnim posledicama, kao što su snabdevanje električnom energijom i zdravstvo, siromaštvo i nezaposlenost. Na Kosovu nakon statusa, ovakva pitanja mogu postati mnogo istaknutija a nezadovoljstvo političkim odgovorima za njihovo ublažavanje moglo bi postati novi izazivač konflikta.

2.2 Budući status Kosova kao mogućnost za postizanje mira

Aktuelna neizvesnost oko budućeg statusa čini kosovsko stanovništvo frustriranim i bespomoćnim da odgovore na bilo koja od ovih pitanja koja utiču na njihove živote – ‘sve je povezano sa konačnim statusom’ jeste fraza koja je upotrebljena na skoro svakom seminaru tokom ovog procesa. Međutim, postoje stvari koje mogu biti urađene na nivoima ‘ispod’ međunarodnog pregovaračkog procesa o budućem statusu, kako bi se započelo sa odgovorom na konkretna pitanja (od kojih su neka izneta u preostalom delu izveštaja). Takođe postoje određene aktivnosti koje mogu pomoći da se smanji nespokojnost oko budućeg statusa i možda podstakne predviđanje (posebno među manjinskim zajednicama) o tome kako društvo nakon statusa može izgledati.

Jedno od ključnih pitanja u ovom pogledu jeste potreba da se **pruže mnogo bolje informacije o procesu rešavanja budućeg statusa i implikacijama različitih predloga na svakodnevne živote ljudi**. Međunarodna zajednica i PIS imaju posebne prilike da saopšte svoje radnje (i razloge koji leže u osnovi ovih radnji) na mnogo jasniji i transparentniji način nego što to čine u ovom trenutku. Više prilika za ljude da se uključe u otvorenu debatu o ovim osetljivim pitanjima sa akterima koji su direktno uključeni u pregovore predstavljao bi pozitivan korak ka smanjivanju straha od nepoznanice i samim tim zabune koja okružuje pregovore o budućem statusu.

Kancelarije veze, posebno one koje su ocenjene kao posebno uticajne u pregovorima (SAD, britanska, francuska, nemačka i ruska) trebalo bi da razmotre održavanje debata i sesija za pitanja i odgovore u zajednicama širom Kosova, tokom kojih će se odgovoriti na razloge koji leže u osnovi njihovih političkih stavova i na pitanja o njihovim preciznim političkim ciljevima. Veliki deo zabune nalazi se van glavnog grada Kosova, Prishtinë/Prištine, tako da bi bilo važno otputovati do drugih opština u cilju ostvarivanja ovog dijaloga. U klimi u kojoj se nepoverenje prema UNMIK-u uvećava u svim kosovskim zajednicama, **Evropska unija** (u obliku Tima za planiranje EU i Međunarodne civilne kancelarije) već je uložila određene napore da dopre do zajednica, ali su njena nastojanja nedovoljna i do danas su bila uglavnom jednosmerna. Ovo je prilika da se postave pitanja – i da se na ista odgovori – i da se ostvari posledičan dijalog, koji u ovom trenutku nedostaje ljudima širom Kosova.

Zasigurno postoji mnogo veća uloga koju bi **PIS** trebalo da odigra, duž sličnih linija, ali koja uključuje više pojedinosti o njihovim politikama za Kosovo, posebno o kontroverznim politikama kao što je decentralizacija. PIS bi u konkretnom smislu trebalo da dopre do etničkih manjina, žena i seoskog stanovništva, ojačavajući poruku da je tu kako bi služio svim ljudima na Kosovu – čak i ukoliko ova poruka bude prvobitno odbačena u nekim izolovanijim zajednicama. Debate u zajednicama i informativni seminari korisni su ne samo u cilju pružanja informacija, već i kako bi zajednicama pružili priliku da iznesu svoje mišljenje. Ovi događaji mogli bi takođe biti prilika da se razmene priče o multietničkim zajednicama koje su pronašle načine da žive zajedno. U izolovanijim zajednicama, ovakvim događanjima će morati da se upravlja na veoma osetljiv način i možda će zahtevati postepeni pristup kako se ne bi javio rizik politizacije datih nastojanja dopiranja u onom obimu u kome isti mogu da nanese više štete nego koristi.

Građansko društvo, posebno nevladine organizacije i mediji, predstavlja ključni most između institucija i zajednica, sposoban da savetuje institucije o sadržaju i praktičnim elementima debata i sposoban da olakša interakciju između zajednica, i da prenese poruke zajednica. Mnoge organizacije iz reda građanskog društva voljne su da pomognu u unapređivanju kvaliteta informacija i debati o pitanjima u pogledu budućeg statusa, ali se veoma često tretiraju bez dovoljno poštovanja od strane lokalnih i međunarodnih vlasti i organizacija.

3 Bezbednost i pravosuđe

3.1 Pitanja bezbednosti i pravosuđa kao izazivači konflikta na Kosovu

Prema rečima učesnika u fokusnim grupama i zaključcima seminara za otkrivanje i prikazivanje izazivača konflikta, slaba vladavina prava i sa njom povezana osećanja nesigurnosti predstavljaju ključne izazivače konflikta na Kosovu. Slabost sektora pravosuđa znači da ljudi ne mogu da reše svoje žalbe posredstvom sudskog sistema i stoga "uzimaju pravdu u svoje ruke". Mnogi ljudi drže oružje iz razloga što se osećaju nesigurnim i nezaštićenim (i što se plaše budućeg konflikta), i potencijalno ih koriste iz razloga što zakon ne funkcioniše⁷. Ovo znači da relativno manji sporovi mogu veoma brzo eskalirati u nasilna sučeljavanja. Legitimne demokratske demonstracije mogu takođe izaći van kontrole, te samim tim odgovori garanta bezbednosti na ove demonstracije moraju biti pažljivo osmišljeni. Odgovori teške ruke (kao što je to bio slučaj 10. februara 2007.⁸) mogu imati posledice koje prevazilaze same demonstracije, ali neuspeh brze reakcije (kao što je to bio slučaj 17. marta 2004.⁹) može takođe značiti da demonstracije izađu van kontrole i da se pretoče u nemire. Štaviše, uprkos posledičnim poboljšanjima u odgovoru policije prema demonstrantima, mnogi ljudi (posebno u Mitrovici) nervozni su da KFOR i KPS neće odgovoriti dovoljno brzo u budućnosti.

U ovom periodu povišenih tenzija, vidljivo prisustvo oružanih grupa može izazvati konflikt i prirodno uvećava osećanja nesigurnosti. U južnoj Mitrovici i Đakovici, postoji zabrinutost u pogledu nekoliko grupacija koje su se ponovo pojavile nedavno, odnosno Narodne albanske armije (AKSh), Garde cara Lazara i Čuvara mosta. Iako ove grupe nisu same po sebi strukturalni uzroci konflikta na Kosovu, njihovo prisustvo doprinosi osećanju napetosti i čini više verovatnim da već napeta situacija može postati nasilna.

⁷ Za detaljnije informacije o procenama civilnog vlasništva nad oružjem i javnim percepcijama o bezbednosti pogledajte: Anketu o SALW na Kosovu (2006), Saferworld /SEESAC

⁸ 10. februara 2007, demonstracija pokreta Samoopredeljenje (Vetëvendosje) u Prishtinë/Prištini preobratila se u nasilje, dovodeći do smrti dva demonstranta nakon što su rumunski policajci UNMIK-a ispalili gumene metke u masu.

⁹ 17. marta 2004, izbili su nemiri koji su trajali tri dana, koji su se proširili na celo Kosovo i doveli do smrti najmanje devetnaestoro lica. Odgovor međunarodnih i lokalnih garanta bezbednosti bio je široko kritikovan kao spor i neadekvatan.

Zločini iz prošlosti

Iako ne predstavlja jedan od ključnih izazivača konflikta među većinskom albanskom zajednicom, kosovski Srbi citiraju neuspeh da se postigne pravda za zločine počinjene neposredno nakon rata 1998-99. i tokom nemira marta 2004. kao "jednu od najvećih prepreka za razvoj istinskog međuetničkog dijaloga i pomirenja". Ovo se nadovezuje na nastavljenost odsustvo poverenja kosovskih Srba u sudski sistem kojim upravlja Kosovo. Međutim, intervjuisani u najvećoj meri okrivljuju UNMIK što nije uspeo da posluži kao posrednik između zajednica a ne kosovske institucije.

Ljudi su takođe izrazili zabrinutosti zbog kriminalnih grupa (često i naoružanih), posebno u pograničnim oblastima kao što su Gnjilane i Prizren gde je šverc postao problematično pitanje. Izraz "organizovani kriminal" korišćen je samo u regionu Prištine u vezi sa izazivačima konflikta, po mogućstvu iz razloga što ljudi koriste ovaj izraz kako bi govorili o prevari i korupciji velikog obima a ne o aktivnostima šverca. Ovo se nadovezuje na slabu vladavinu prava i primere korupcije, kao i na malu ili nikakvu odgovornost institucija, širenje oružja i siromaštvo.

U vreme istraživanja i pisanja ovog izveštaja, Kosovo je bilo u sred predizborne kampanje. Podele između političkih partija i sam izborni proces javili su se kao potencijalni izvori tenzija i izazivači konflikta nekoliko puta tokom istraživanja. Odgovori na ovo pitanje sugerišu da intervjuisani veoma često povezuju organizovani kriminal i nesigurnost sa političkim partijama i političarima. Retorika političara takođe se smatra potencijalnim izazivačem konflikta za mnoge učesnike, pošto može još više igrati na kartu ljudskog straha, ojačati stereotipove i još više podeliti zajednice.

3.2 FOKUS: Pristup pravosuđu

Loš pristup pravosuđu identifikovan je kao jedan od glavnih izazivača konflikta na Kosovu u prethodnoj analizi konflikta sprovedenoj od strane organizacija Saferworld i FIQ februara-marta 2007¹⁰. Nemogućnost pristupa institucijama sektora pravosuđa (iz razloga što su suviše slabe, suviše malobrojne, korumpirane ili ocenjene nepravednim) može izazvati konflikt iz razloga što ljudi osećaju da moraju da 'uzmu zakon u svoje ruke' kako bi zaštitili svoje porodice i dobili obeštećenje za nepravdu koju smatraju da su pretrpeli. Tamo gde je oružje prisutno naširoko, ovo može značiti da sporovi mogu eskalirati veoma brzo, a tamo gde se naširoko koriste neformalni sudski mehanizmi, ugrožene grupe mogu biti marginalizovane iz sudskog procesa. Ovo istraživanje stoga je usredsređeno na konkretne probleme u pristupu sudskim mehanizmima na Kosovu sa ciljem pružanja praktičnih preporuka o načinu na koji se može poboljšati pristup pravosuđu za sve.

Informacije i analiza koja sledi potiču iz rada regionalnih NVO-a u diskusijama u fokusnim grupama i intervjuima sa zvaničnicima sektora pravosuđa, kao i iz kancelarijskog istraživanja sprovedenog od strane Saferworld-a i FIQ-a. Iz tog razloga iz iste se može videti da odražava samo percepcije o elementima kosovske javnosti i da daje primer radnika pravosuđa.

¹⁰ *Ljudska bezbednost na Kosovu: Analiza konflikta* (april 2007.), Bezbedno mesto, neobjavljen

3.2.1 Odsustvo jasnosti i nejasna podela ovlašćenja

Jedan od najvećih problema u kosovskom sudskom sistemu jeste nejasna podela ovlašćenja između različitih aktera. Kosovom upravlja UNMIK ali se ovlašćenja postepeno prenose na PIS. Ovaj proces tranzicije znači da neki akteri nemaju jasnu sliku o svom tačnom mandatu, da li je UNMIK ili PIS odgovoran za donošenje politika i zakona u sektoru pravosuđa, da li su međunarodne ili kosovske sudije odgovorne za konkretne slučajeve i koji zakoni su važeći.

U celosti gledano, odnosi između KPS-a, tužilaca i sudova mogli bi biti dosta poboljšani. Jedan novinar prokomentarisao je da "se ovaj trougao veoma često zloupotrebljava od jedne ili druge strane. Na primer, kada policija obavi svoj posao, tužilaštvo ga odlaže, ili

"Oni [tužioci] obavljaju dobro svoj posao, imajući u vidu poteškoće na koje nailaze. Delimično smo zadovoljni njihovim radom" – policajac KPS-a

kada tužilaštvo obavi svoj posao, onda ga sud odlaže." Odsustvo jasnosti između ovlašćenja i loša komunikacija omogućavaju različitim akterima da svaljuju krivicu za svoje propuste jedan na drugog.

4. aprila 2004, odgovornost za neke aspekte istrage preneti je sa KPS-a na tužioce, ali po svemu sudeći sprovedena je veoma mala obuka za tužioce o tome kako da vode ove istrage¹¹, a linije komunikacije između službenika KPS-a i tužilaca veoma često nisu jasno razgraničene. U nekim opštinama, i KPS i tužioci rekli su da ostvaruju uzajamnu saradnju, ali su intervjui u većini drugih opština sugerisali da je ovo jedna od glavnih slabosti u pravosudnom lancu.

"Imamo veoma blizak odnos saradnje sa KPS-om" – javni tužilac

Svi intervjuisani tužioci rekli su da je saradnja sa KPS-om "dobra" ili "prevashodno dobra". Međutim, mnogi intervjuisani policajci KPS-a nisu imali ovako pozitivnu ocenu, iznošenjem da bi tužioci mogli biti

"Odnos između KPS-tužilaštva nije veoma zadovoljavajući. Mi smo zadovoljni ovom saradnjom oko 80 procenata" – viši službenik KPS-a

profesionalniji, da tužioci ne komuniciraju sa KPS-om u dovoljnoj meri i da uvek ne preduzimaju prpratne radnje u pogledu istraga pokrenutih od strane KPS-a. Sa druge strane, neki tužioci žalili su se da je kvalitet dokaza koje im je pružio KPS loš, od kojih su neki napomenuli da je isto slučaj zbog

obuke i resursa KPS-a.

Intervjuisani predstavnici medija i NVO-a imali su negativniju ocenu saradnje između KPS-a i tužilaca. Neki su krivili uticaj politike na različite institucije, a drugi su govorili da KPS i tužioci "odaju utisak da postoji saradnja između njih" ali je stvarnost drugačija. Međutim, postoje određeni dokazi da se ova situacija poboljšava. Jedan predstavnik NVO-a iz Prištine rekao je, "Imam utisak da istražni postupak koji sprovodi policija-tužilaštvo postaje efikasniji."

"Postoje slučajevi kada su građani kažnjavani od strane policije a da se, kada se predmet pošalje na sud, novčana kazna odbacuje, čime se stvara utisak da ne postoji dobra saradnja između [KPS-a i suda]" – predstavnik NVO-a, Peć

Komunikacija i saradnja između sudova i tužilaca veoma često je loša, iako se ovo razlikuje od opštine do opštine. U Uroševcu jedan novinar tvrdio je da "postoji odsustvo saradnje i uzajamnih odnosa između opštinskog suda i Javnog tužilaštva. Javno tužilaštvo izjavljuje

¹¹ Pogledajte *Nije na dnevnom redu: Nastavljeni neuspeh da se odgovori na pitanje odgovornosti na Kosovu nakon marta 2004. (maj 2006.)*, Human Rights Watch, str. 28-31, dostupan na <http://hrw.org/reports/2006/kosovo0506/kosovo0506web.pdf>, u koji se imalo uvid 9. novembra 2007.

da obrađuje slučajeve redovno ali da optužnice završavaju u fiokama opštinskog suda i da se čuvaju dugo vreme, pa se čak ponekada i na njih u potpunosti zaboravlja. Iz tog razloga, normalno je da sve ovo stvara tenzije i iritira građane.”

Saradnja između KPS-a i sudova, posebno za manje prekršaje koji ne prolaze kroz kancelariju tužioca, i za policijsku pratnju optuženih od i do suda, takođe bi mogla biti poboljšana. Neke sudije požalile su se da su predmeti ponekada ugroženi razotkrivanjem poverljivih informacija od strane KPS-a.

3.2.2 Odsustvo jasnosti zakona

“Imamo kompilaciju bivših jugoslovenskih zakona iz vremena Miloševića, uredbi UNMIK-a, međunarodnih konvencija, novih zakona proglašениh od strane Skupštine Kosova” – predstavnik ombudsmana

Odsustvo jedinstvene pravne osnove na Kosovu izaziva zabunu među institucijama i građanima¹². Ne samo da je teško za građane da shvate šta je protivzakonito a šta je legalno, već je takođe teško institucijama u sektoru pravosuđa da objasne pravnu osnovu na kojoj deluju. Istovremeno, međunarodne sudije iz zemalja sa drugačijim pravnim sistemima pridodaju zabuni tumačenja zakona ili pravila u datom predmetu. Štaviše, ovo odsustvo jasnosti čini veoma teškim da mediji precizno izveštavaju i da organizacije građanskog društva smatraju ove institucije odgovornim, iz razloga što nije očigledno kog standarda ili zakona bi institucije trebalo da se pridržavaju.

¹² Pogledajte Uredbu UNMIK-a br. 1999/24 o važećem zakonu na Kosovu (12. decembar 1999.) za više pojedinosti, dostupnu na: <http://www.unmikonline.org/regulations/1999/reg24-99.htm> (u koju je postojao uvid 16. novembra 2007.).

"Ova maglovita situacija"*: Paralelni sudski sistemi

Kosovski Srbi širom Kosova, ali posebno u severnim opštinama sa većinskim življem iz reda zajednice kosovskih Srba Zubin Potok, Leposavić i Zvečan kao i severna Mitrovica, koriste paralelni sudski i bezbednosni sistem kojim upravlja i koji finansira Beograd, kao i zakoni Srbije (i ponekada Rezolucija 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, ali ne i zakoni Skupštine Kosova). Kosovski Srbi će skoro bez razlike koristiti ovaj paralelni sistem, ali postoje prilike kada moraju takođe da rešavaju svoja pitanja i u sistemu kojim upravlja Kosovo. Ovo neizbežno stvara zabunu, poteškoće za pristup i koordinaciju između ova dva sistema i još jednu oblast u kojoj institucije nisu odgovorne svojim biračima.

U ovo vreme visokih političkih tenzija i tekućih razgovora o konačnom statusu, na zajednicu kosovskih Srba vrši se ogroman pritisak da koristi sudski sistem kojim upravlja Beograd, ali kao što je to rekao jedan kosovski Srbin koji je učestvovao u fokusnoj grupi, "sudije, tužioc i advokati odbrane pruženi od strane države nisu uopšte transparentni, i ovo se u najvećoj meri odnosi na činjenicu da rade u statusu quo u kome ih niko ne nadgleda, pa čak ni relevantna ministarstva iz Beograda."

Prisustvo dva sudska sistema stvara zabunu u javnosti o tome kom sudu bi ljudi trebalo da se obrate kako bi rešili svoje žalbe. Na primer, interno raseljena lica koja trenutno žive na severu Kosova ne znaju kako da reše svoje imovinske sporove pošto iako ne priznaju kosovske sudove (iz političke perspektive), oni shvataju da će možda morati da upotrebe ovaj sistem kako bi dobili obeštećenje. Zapravo, po rečima jednog učesnika fokusne grupe u severnoj Mitrovici, čini se da "srpska vlada priznaje nadležnost kosovskih sudova u predmetima [imovinskih sporova], međutim čini se da je ne priznaje otvoreno iz političkih razloga, ostavljajući određeni broj članova srpske zajednice zbunjenim i dezorijentisanim kada govorimo o konkretnom podnošenju svojih predmeta kosovskim sudovima. Da li bi istima sudili drugi članovi njihove zajednice? Da li bi bili etiketirani od strane pristalica čvrste političke linije kao nacionalne izdajice?"

Neki intervjuisani sa iskustvom u radu u okviru paralelnih struktura jasno su se osećali bespomoćnim u pogledu svoje sposobnosti da poboljšaju bezbednost svojih zajednica: "Mi [sudovi kojima upravlja Beograd] ne možemo uticati na bilo kakav vid bezbednosnih pitanja...Mi samo pružamo moralnu podršku ljudima i to nije dovoljno."

* - učesnik fokusne grupe, severna Mitrovica

3.2.3 Loš pristup informacijama

U većini regiona na Kosovu, novinari i NVO-i komentarišu da mogu imati pristup sudskom sistemu i pridobiti informacije od značaja za njihove poslove, kao i saradnju od tužilaca i sudova.

Peć predstavlja jedan izuzetak ovde, sa komentarima u fokusnim grupama koji sugerišu da "novinari nemaju nikakav pristup bilo kojim sudskim pretresima, bez obzira da li na malom ili velikom predmetu a nikakva konferencija za štampu ne održava se posle ovih sudskih pretresa"¹³. Novinar iz regiona žali se da, "Postupci za pristup tužilaštvu jesu birokratski i da direktan kontakt sa istim nije jednostavan. Ne postoje nikakve jasne informacije o pravima

¹³ Fokusna grupa sa ženama, Peć

da se neko sastane sa [tužilaštvom].” Drugi novinar iz Prizrena složio se sa istim: “Pristup je veoma težak za NVO-e i medije i u Prizrenu.”

“Građani su počeli da bivaju svesnij” – fokusna grupa u južnoj Mitrovici

Međutim, mnogi novinari i predstavnici NVO-a napominju da je uvid u informacije preko sudova jednostavniji za njih nego za obične građane. “Tužilaštvo je pristupačno na selektivnoj osnovi, što znači da postoji pristup za one kojima tužilac dozvoli da uđu, kao i za organizacije koje se bave ljudskim pravima”¹⁴. Učesnici fokusne grupe takođe nemaju jasnu sliku o tome gde mogu da dobiju informacije i kojim informacijama mogu imati pristup (a što bi trebalo da bude poverljivo), iako mnogi navode internet kao ključni izvor informacija.

3.2.4 Ocenjene neadekvatnosti u izveštavanju o kriminalu u medijima

U tesno povezanim zajednicama na Kosovu, glasine putuju veoma brzo. Ljudi veoma često čuju vrlo brzo kada se desi incident, a nakon toga čitaju o onome što se desilo u lokalnim novinama. Međutim, veoma često ljudi neće biti upoznati sa pojedinostima onoga što se desilo, i postoji malo praćenje od strane medija kako bi se zabeležilo ono što se desi nakon toga. Nekoliko intervjuisanih i učesnika fokusnih grupa žalili su se da iako znaju o nečijem hapšenju čitanjem lokalnih novina, novine nakon toga ne izveštavaju o procesu i ishodu suđenja, ostavljajući mnoge ljude sa pretpostavkom da suđenje nije dovelo ni do čega. Ovo odsustvo daljeg praćenja stvara mogućnosti za korupciju pošto su osumnjičeni optuživani da su platili mito kako bi se odbacile optužbe protiv njih ili kako bi bili pušteni iz zatvora daleko od medijske pažnje. Suprotno je takođe tačno: ljudi koji su nepravedno optuženi (a optužbe objavljene u lokalnim medijima) imali su malu priliku da “očiste ljagu sa svog imena” nakon što se od optužbe na kraju (i legitimno) odustane.

“Umesto da pruže više informacija u pogledu krivičnih ili sudskih predmeta, za koje su građani više zainteresovani, mediji emituju muzičke programe ili različite sapunice” – učesnik fokusne grupe u Peći

¹⁴ Predstavnik NVO-a za ljudska prava, Priština

Pružanje informacija u zajednici kosovskih Srba

I dalje je teško da zajednica kosovskih Srba sazna informacije o kosovskom sudskom sistemu iz nekoliko razloga. Informacije se veoma često ne prevode na srpski jezik (ili je prevod veoma loš), ali kosovski Srbi ne priznaju kosovske institucije koje pružaju neke informacije na srpskom jeziku (kao što su zakoni objavljeni na internetu na sva tri jezika). Štaviše, kosovske institucije ne obraćaju se ovim zajednicama direktno a mediji koji izveštavaju o radu kosovskih institucija ne dopiru uvek do zajednice kosovskih Srba. Na primer ne postoje nikakve novine na srpskom jeziku koje se štampaju i izrađuju na Kosovu.

Kao što su istakli učesnici fokusne grupe u severnoj Mitrovici, "Sa jedne strane, zajednica kosovskih Srba ne priznaje institucije kojima se upravlja iz Prištine ali sa druge strane, pripadnici zajednice osećaju se nedovoljno uslužnim i netretiranim ravnopravno iz razloga što ne dobijaju informacije od tih istih institucija." Problem je dvosmeran: članovi zajednice kosovskih Srba ne osećaju potrebu da pruže informacije pravosudnim institucijama i PIS-u u vezi sa pitanjima koja se odnose na primenu zakona, učinak policije ili sudova.

Situacija je neznatno drugačija u srpskoj enklavi u Gračanici, gde i dalje postoji manja voljnost da se sazna nešto o ovim informacijama od PIS-a, ali mediji koji pružaju informacije preostalom delu Kosova navodno ne čine isto u Gračanici. Jedan učesnik fokusne grupe tvrdio je da "RTK nema program na srpskom jeziku i takođe nije moguće da ga gledaju u Gračanici... Lokalne radio stanice bave se lokalnim problemima i ponovo smo odvojeni od Prištine." [pogledajte www.rtklive.com za informacije o njihovom programu na različitim jezicima]

3.2.5 Neravnomerno poverenje u KPS

U širokoj meri, mnogi učesnici veruju KPS-u i u sve većoj meri su zadovoljni njegovim radom. Postoje i dalje određena pitanja u vezi sa profesionalizmom policijskih službenika, i neki komentari u pogledu korupcije i odsustva obuke, ali postoji opšte priznanje da se KPS poboljšao u značajnoj meri. Međutim, u diskusijama u fokusnim grupama i intervjuima izneti su posebni navodi o uključenosti KPS-a u Peći, gde postoji opažen hroničan problem sa sudskim sistemom, koji uključuje KPS. Učesnici fokusnih grupa govorili su o korupciji u policiji i sudovima i o vezi između policajaca KPS-a i organizovanih kriminalnih grupa.

Poverenje u KPS među intervjuisanim kosovskim Srbima uopšteno je izrazito malo (iako su izrazili određene pozitivne percepcije o radu KPS-a i shvatanju poteškoća sa kojima se isti suočava). Policajci KPS-a u severnim opštinama naseljenim većinskom zajednicom kosovskih Srba, ocenjeni su kao ljudi bez inicijative, bez adekvatnih sposobnosti i sa sumnjivim obrazovanjem. Učesnici su naveli da određeni broj policajaca KPS-a održava saradnju niskog profila sa takozvanim 'paralelnim bezbednosnim strukturama' kao što su 'čuvari

"Verujem da KPS obavlja odličan posao imajući u vidu okolnosti, i tačno je – oni su ograničeni na postojeće paralelne sudske sisteme. Niko ne može očekivati da se situacija poboljša kada imamo disfunkcionalne strukture, isto jednostavno nije racionalno"
– predstavnik NVO-a, severna Mitrovica

mosta' i srpska tajna policija. Ovo je ocenjeno pozitivno od strane zajednice kosovskih Srba pošto se ovime službenici KPS-a povezuju bliže sa "srpskom stranom", ali drugi vide

ovakve vrste veza kao "prostor za korupciju i manipulacije". Takođe postoji osećanje da KPS neminovno ne interveniše na vreme kada govorimo o međuetničkom nasilju i etnički motivisanim krivičnim delima, što ograničava njegovu sposobnost da posluži kao efektivna veza sa sudskim sistemom.

U Gračanici, pitanje je delimično povezano sa etničkom pripadnošću policajaca a delimično sa širim pitanjima korupcije: "Ljudi iz srpske zajednice nemaju nikakvo poverenje u albanske pripadnike KPS-a... Ljudi iz srpske zajednice koji rade u KPS-u nemaju nikakvu nadležnost i obično predstavljaju bivše kriminalce." Uprkos ovome, izražena je takođe podrška za multietničke patrole KPS-a, ne samo u srpskim oblastima već širom Kosova.

Manjinske zajednice koje su relativno dobro integrisane u šire društvo mnogo su pozitivnije u pogledu KPS-a. Učesnici iz reda zajednice kosovskih Srba i Goranaca u fokusnoj grupi u regionu Uroševca imali su prijateljske odnose sa njihovim garantima bezbednosti i pravosuđa: "Mi smo veoma zahvalni [KPS-u]. Oni posećuju naše selo i pitaju nas uvek da li imamo bilo kakvih problema. Dakle, postoji dobar odnos između meštana i KPS-a."

3.2.6 Slabe sposobnosti i opažena korupcija sudskog sistema

Jasno je da korupcija i percepcija o korupciji u okviru sudskog sistema predstavljaju pitanje od najveće zabrinutosti za intervjuisane. Manje je jasno međutim, da li situacija leži u bavljenju samom korupcijom ili uslovima koji dozvoljavaju da ista buja, kao što su veliki

"Imamo oko 9,000 nerešenih predmeta" – viši član pravosuđa, Uroševac

"Imamo oko 2,500 nerešenih krivičnih predmeta, oko 5,000 građanskih predmeta i mnoge druge" – član opštinskog suda, Uroševac

sudija¹⁵, koje dovodi do sve većeg broja nerešenih predmeta i samim tim izrazitih frustracija koje osećaju ljudi koji čekaju da njihovi predmeti budu rešeni, kao i problema sa dugim periodima pritvora

"Grupa je kažnjena na 70 godina zatvora zbog organizovanog kriminala. Nakon suđenja, tužilac je završio svoj radni dan i otišao javnim prevoznim sredstvom kući. U njemu su bili svi članovi porodice osuđenog. Možete zamisliti šta mu se desilo." – novinar

broj nerešenih predmeta, niske plate sudija i tužilaca, zbunjujući skupovi zakona i oprečnih ovlašćenja i slabi mehanizmi nadzora.

Konstantne žalbe tužilaca, policijskih službenika, sudija i građana navode odsu

stvo

"Šteta što u sudovima nemamo osnovne stvari kao što su hemijske olovke, papir ili druga sredstva koja su nam potrebna za rad." – učesnik FG. Prizren

za

osumnjičene koji se nakon toga puštaju.

Po mogućstvu, ono što odvrća nove ljude da postanu sudije jeste odsustvo bezbednosti za sudije, posebno za one koji rade na ozbiljnim krivičnim slučajevima. Nekoliko sudija i tužilaca izrazilo je strah za svoju bezbednost ukoliko donesu presude koje nisu povoljne za moćne

¹⁵ Zaključno sa aprilom 2007, postojalo je 311 lokalnih sudija i 88 lokalnih tužilaca na Kosovu u skladu sa Informatorom UNMIK-a, koji je dostupan na http://www.unmikonline.org/docs/2007/Fact_Sheet_apr_2007.pdf (u koji se imao uvid 16. novembra 2007.). Ovo funkcioniše tako da otprilike jedan lokalni sudija opslužuje 6,430 ljudi. Poređenja radi, u Makedoniji postoji jedan sudija na svakih 3,210 ljudi (relativno visok broj) (izvor: Nationmaster.com).

porodice, organizovane kriminalne grupe i druge pojedince. Zabrinutosti po bezbednost pogoršane su kada predmet nije pred očima javnosti; publicitet predmeta pomenut je kao način da se pruži određena zaštita u odnosu na pretnje. Niske plate sudija mogu takođe odvrćati nove ljude od pristupanja ovoj profesiji. Niske plate koje se isplaćuju sudijama sagledane su kao jedan od ključnih izazivača korupcije u pravosuđu i u kombinaciji sa velikim brojem nerešenih predmeta, dovode do javljanja čestih slučajeva u kojima ljudi plaćaju kako bi se njihovi predmeti što pre saslušali.

Sudovi nemaju svoj fiksni budžet. Sudski savet Kosova odlučuje o finansijskim sredstvima za administrativne troškove. Ovo sprečava sudove da budu u mogućnosti da preduzmu inicijativu, na primer, da osmisle program za dopiranje ili komunikaciju sa zajednicom, za poboljšavanje fizičkog pristupa objektima ili izdavanje brošura koje sadrže informacije o lokalnim sudovima. Jedan predlog sudije intervjuisanog tokom ove analize bio je da se decentralizuje budžet za sudove. Kada bi ovo bilo urađeno (na primer, u sklopu šireg procesa decentralizacije), morali bi biti uspostavljeni odgovarajući i transparentni finansijski sistemi kako bi se sprečilo javljanje daljih opasnosti neodgovarajućeg upravljanja finansijama i korupcije.

Studija slučaja: Korupcija u srži sudskog sistema

“Imao sam slučaj u Opštinskom sudu u Prištini, i dovodi me do zaključka da je sudski sistem na Kosovu korumpiran. Ukoliko je sudija korumpiran, onda je očigledno da je ceo sistem korumpiran. Moja prodavnica je opljačkana za nekoliko hiljada evra. Ljudi koji su nekada radili za mene ukrali su od mene i uhvaćeni su od strane policije KPS-a. Policajci KPS-a zabeležili su sva događanja u pogledu konkretne pljačke.

“Ono što želim da kažem jeste da su uprkos dokazima policija, slikama i snimcima, ovi lopovi pušteni nekoliko dana nakon toga a razlog je bio nedostatak dokaza. Znao sam da je sistem korumpiran i to je razlog zašto sam želeo da ova pljačka bude prijavljena policiji, ali ovo nije pomoglo. Ja sam čak angažovao i advokata ali sam kasnije saznao da je čak i advokat bio korumpiran. Nije me obavestio kada će biti ročište, nije se čak pojavio i sudija je samo odlučio da pusti lopove da odu kući. To znači da su advokature povezane sa sudijama itd. Pokušao sam da angažujem drugog advokata ali mi je on rekao da sa 4,000 evra sve može biti rešeno, što predstavlja još jedan dokaz korupcije u ovom sistemu” – učesnik fokusne grupe.

3.2.7 Teškoća pristupa sudovima

Dok većina članova javnosti mogu fizički imati pristup sudovima kada su im isti potrebni, postoje određeni problemi kada govorimo o pristupu posebnih grupa ljudi a učesnik fokusne grupe u Štimlju požalio se da ne može uopšte prići sudovima zato što ne postoji nijedan u njegovoj opštini.

Sudovi su smešteni u većim varošicama i gradovima, i pristup istima može biti težak za ljude iz seoskih oblasti koji koriste njihove usluge. Ograničenja slobode kretanja nekih zajednica, ograničavaju njihov pristup sudskim objektima. U Mitrovici se Okružni sud nalazi u severnom delu grada, otežavajući ljudima iz južnog dela da dođu do njega. Postoji autobus koji je uspostavljen za prevoz ljudi sa južne strane do suda na severu, ali vožnja traje mnogo duže u odnosu da se do istog dođe peške a troškovi su veći u odnosu na redovnu autobusku kartu. Slično tome, kosovski Srbi iz Gračanice imaju poteškoće da dopru do Opštinskog suda u Prištini, jednim delom usled pitanja registarskih tablica (pogledajte odeljak 5.1) i zbog toga što se plaše da putuju u Prištinu a drugim delom zato što se osećaju nezastupljenim od strane sudskih radnika.

Fizički pristup može takođe biti težak za ljude sa invaliditetom, a konkretne potrebe u smislu njihovog kretanja (kao što je pristup za invalidska kolica) po svemu sudeći se ne uzimaju u obzir prilikom osmišljavanja sudskih objekata.

Studenti u fokusnim grupama žalili su se na to da nemaju dobar pristup sudovima, iznoseći svoje mišljenje da nisu ozbiljno shvaćeni od strane sudskih činovnika kada žele da dobiju bilo kakvu informaciju od suda.

3.2.8 Bez efektivne zaštite svedoka i žrtava

Postoji potpuna zabuna među sudskim radnicima i javnosti u pogledu postojanja formalnih odredbi za zaštitu svedoka i žrtava, ali postoji skoro potpuna saglasnost da u praksi, svedoci i žrtve nisu zaštićeni. Ljudi se osećaju veoma nesigurnim, plaše se da će oni ili njihova porodica biti izloženi opasnosti ukoliko svedoče protiv optuženog, a žrtve mogu biti nevoljne da prijave ova krivična dela (i da prate predmete). U nekim slučajevima,

“Jednom sam prisustvovao izvršavanju krivičnog dela ali nisam otišao na sud da svedočim. Nisam se osećao sigurnim” – učesnik u fokusnoj grupi u Prištini

ovo se nadovezuje na prisustvo tesno povezanih zajednica na Kosovu, sa neodgovornim izveštavanjem od strane medija i sa primerima u kojima KPS i tužioci otkrivaju informacije o identitetima svedoka (jednim delom se odnosi na korupciju a drugim delom na nehat i neprofesionalizam).

Bez svedoka, i imajući u vidu da KPS i tužioci imaju tendenciju da ne poseduju veštine i analiziraju materijalne dokaze, kao što su forenzički i balistički dokazi, predmeti veoma često dožive neuspeh ili nikada ne dođu do suda. Ova disfunkcija u sudskom sistemu doprinosi upotrebi neformalnih sudskih mehanizama i samim tim može dalje podriti formalni sudski sistem ili dovesti do toga da neformalna pravda ne ispunjava standarde ljudskih prava.

“U mojoj zemlji...”: Međunarodne sudije na Kosovu

Postoji veliki stepen saglasnosti da međunarodne sudije veoma često nisu kompetentne koliko i lokalne sudije pošto ne shvataju kosovsku kulturu i ‘mentalitet’. Većina učesnika fokusnih grupa više bi voleli da im sudi lokalni sudija, iako su neki priznali da bi u osetljivim krivičnim predmetima kao što su međuetnički incidenti, međunarodni sudija bio više odgovarajući. Viši nivoi plata međunarodnih sudija pominjani su često, dok su neki učesnici izneli da veruju da bi ovo sprečilo korupciju i da je stoga pozitivno, dok su drugi zastupali svoje mišljenje da razlika u plati predstavlja još jedan primer dvojnih standarda. Neki su istakli da međunarodne sudije imaju telohranitelje, još jednom nešto što ublažava korupciju i pokazuje koliko nesigurnim se lokalne sudije mogu osećati u svom svakodnevnom radu.

3.2.9 Izricanje kazne i kaucija

Jednim delom usled korupcije u okviru sudskog sistema, a drugim delom kao posledica neadekvatnog izveštavanja o predmetima od strane medija (pogledajte odeljak 3.2.4), postoji percepcija da se mnogim kriminalcima izriču kazne koje su suviše blage u odnosu na ozbiljnost prekršaja. Jedan primer dat od strane učesnika u fokusnoj grupi u južnoj Mitrovici uključivao je osumnjičene za silovanje deteta koji su stavljeni pod kućni pritvor umesto da su pritvoreni a učesnik fokusne grupe u Gnilanu tvrdio je da je neko ko je osuđen za ubistvo, već počeo da radi u prosvetnom sistemu. Iznete su takođe zabrinutosti

da korupcija može preinačiti presudu iz 'kriv' u 'nije kriv': "Različiti faktori utiču na predmete u kojima je prekršaj isti ali je presuda drugačija".

"Sudovi bi trebalo da utvrde predmete u kojima je dozvoljeno plaćanje kaucije;" "Pravila kaucije trebalo bi da budu utvrđena zakonom" – učesnici fokusne grupe u Đakovici

Na kauciju se takođe gleda ambivalentno od strane većine intervjuisanih, gde je nekoliko učesnika fokusnih grupa napomenulo da imaju koristi od bogatih ili da su dozvoljavali osumnjičenima da daju mito kako bi kupili sebi izlazak iz zatvora. Ovo je

blisko povezan o sa

"Kaucija nije potrebna za kriminalce. Oni se puštaju i bez kaucije" – učesnik fokusne grupe, Gračanica

zabrinutostima u pogledu zaštite svedoka i žrtava, kao što je napomenuo učesnik fokusne grupe iz Gnjilana: " [Kaucija] nije toliko dobra pošto omogućava optuženom da pobegne iz zemlje, kupi svedoke ili manipuliše istima, i izazove nestanak dokaza."

3.2.10 Neformalni sudski mehanizmi

Imajući u vidu neuspehe formalnog sudskog sistema, mnogi ljudi okreću se ka neformalnim mehanizmima za rešavanje sporova. Neki od ovih jesu pozitivni primeri preduzimanja inicijative i formulisanja rešenja specifičnih za zajednicu, odgovornih prema svim odnosima i mogu, ukoliko su sprovedeni na pravedan i transparentan način pomoći u smanjivanju pritiska na preopterećen formalni sudski sistem. Na primer, u jednom selu u Uroševcu, postoji zajednička komisija Srba i Albanaca za zajedničko rešavanje problema. Učesnica u Đakovici prokomentarisala je da se imovinski sporovi "obično rešavaju sporazumom između uključenih strana, a ne preko sudova." Ali drugi su manje pozitivni, posebno u pogledu upotrebe Kanuna Lekë Dukagjinija, na koji se najviše upućuje u vezi sa imovinskim sporovima (posebno unutar porodica). Kanun se tumači i koristi od strane različitih ljudi na različitim mestima u različito vreme i kao takav stvara zabunu i nedoslednosti u njegovoj upotrebi¹⁶. Čini se da više prevladuje u seoskim oblastima, povezan u određenom obimu sa zastrašenošću koju seoski stanovnici ponekada izražavaju u odnosu sa (gradskim) formalnim sudskim sistemom.

Mnogi intervjuisani napomenuli su da se Kanun Lekë Dukagjinija u najvećoj meri koristi u slučajevima osвете, a nekoliko predstavnika NVO-a argumentovalo je da se Kanun često

"Postoje i dalje neki slučajevi kada rešavamo probleme na osnovu dva ustava, od kojih prvi jesu sudovi a drugi tradicionalan Kanun. Desilo se da su se kada su završili slučaj u sudovima, ljudi ponovo bavili istima njihovim nasilnim rešavanjem." – učesnik u fokusnoj grupi Albanaca i Goranaca. Uroševac

zloropotrebljava ili pogrešno tumači. Neke oblasti na Kosovu, posebno u zapadnom regionu, imaju iskustvo krvnih zavada između porodica; iste se veoma često ocenjuju kao zavade povezane sa Kanunom, i odražavaju se na tradicionalne albanske vrednosti ponosa i časti. Neuspeh formalnog sudskog sistema da ponudi adekvatnu zaštitu svedocima i žrtvama pogoršava situaciju, a ljudi nisu uvek sigurni čak ni u zatvoru. Štaviše, formalni sudski sistem u predmetima krvnih zavada nije ocenjen kao onaj koji nudi odgovarajuće

¹⁶ Postoji veliki stepen zabune o tome kako i da li se Kanun Lekë Dukagjinija zapravo koristi. Isti je pominjan često u fokusnim grupama i intervjuiima sa sudskim činovnicima, ali se čini da je često izmešan sa idejom osвете (i u krvnim zavadama), dok drugi ljudi odvajaju pitanja osвете od Kanuna u celosti. Neophodna su dodatna istraživanja kako bi se tačno utvrdilo kako se koristi Kanun (i tamo gde se ne koristi, uprkos tvrdnjama ljudi). Dodatna diskusija i informacije o sadržaju i upotrebi Kanuna takođe bi bili korisni kako bi kosovsko društvo kao celina shvatilo isti na potpuniji način.

obeštećenje za one koji su pretrpeli nešto loše, tako da prilikom napuštanja zatvora, zavada može da se nastavi ukoliko oprostaj ("reč") nije zatražen i dat.

Ali neformalni mehanizmi mogu takođe pružiti pomirenje koje proizilazi iz primera Kanuna, putem na primer saveta za pomirenje ili uglednih pojedinaca iz zajednice.

U jednoj fokusnoj grupi održanoj sa studentima u severnoj Mitrovicë/Mitrovici, nije postojalo nikakvo znanje o neformalnim mehanizmima koji se koriste za rešavanje sporova

Studija slučaja: "Reč" oprostaja

"Dve porodice, jedna iz sela [u Uroševcu] i druga iz Štimlja bile su u neprijateljstvu jedna sa drugom. Član porodice iz [Ferizaj/Uroševca] bio je u zatvoru zbog ubistva koje je počinio, i čak tokom ovog vremena, njegova porodica nije dobila "reč" [oprostaja] od druge porodice. Deca nisu išla u školu zato što su se plašila, a drugi članovi porodice bili su izloveni u svojoj kući. Uzimajući u obzir ovu informaciju, i mnoge slučajeve osвете, uspostavljen je "Savet za pomirenje" za Kosovo, i ovaj Savet za pomirenje uspeo je da pomiri ove dve porodice. Danas, članovi porodice iz [Uroševca] žive slobodno. Kao rezultat ovoga, mogu reći da u seoskim oblastima, gde sudovi ni ne pokušavaju da rade ili obaveste građane, neformalni saveti imaju suštinsku ulogu." – novinar

u pogledu zemljišta i imovine, ali su učesnici tvrdili da bi tamo gde formalni sudski sistemi nisu funkcionalni i adekvatno priznati od strane svih zajednica, bilo koji neformalan mehanizam trebalo da bude ocenjen kao pretnja zato što njegova priroda neće biti preventivna i obrazovna. Međutim, predstavnici NVO-a u drugoj fokusnoj grupi na istoj lokaciji primetili su vidljivi porast u upotrebi neformalnih mehanizama za rešavanje sporova, posebno u pogledu IRL-a iz reda zajednice kosovskih Srba iz gradskih centara na Kosovu kao što su Priština i Prizren. U ovim slučajevima, kontakti i rešavanje sporova sprovode se direktno između pripadnika zajednice kosovskih Srba i kosovskih Albanaca.

Obe fokusne grupe u severnoj Mitrovici prokomentarisale su korišćenje pripadnika "Čuvara mosta"¹⁷, srpske tajne policije i manastira kao posrednike u "malim sporovima" kao što su konzumiranje droge, porodični sporovi i nasilje među omladinom.¹⁸ Srpska pravoslavna crkva (SPC), posebno manastiri, igraju ne samo kulturnu, versku i tradicionalnu ulogu, već u sve većoj meri igraju ulogu savetnika i posrednika, čineći SPC jednim od najsnažnijih, neformalnih mehanizama da se odgovori na zajedničke probleme pripadnika zajednice kosovskih Srba.

¹⁷ Takozvani Čuvari mosta predstavljaju grupu muškaraca iz zajednice kosovskih Srba sa zadatkom koji su dali sami sebi a odnosi se na 'čuvanje' glavnog mosta preko reke Ibar u Mitrovicë/Mitrovici u cilju praćenja svih onih koji prelaze most i ulaze u severnu Mitrovicë/Mitrovicu.

¹⁸ Učesnici su napravili jasnu razliku između manastira i crkava, u skladu sa kojim se poverenje daje monasima u manastirima pre nego sveštenicima u crkvama zbog široko rasprostranjenog stava da sveštenici zloupotrebljavaju ljude kako bi stekli finansijsku dobit, naplaćujući čak i najmanje usluge, dok monasi po manastirima pružaju svoje usluge besplatno i na prisniji način.

Studija slučaja: Uzimanje pravde u svoje ruke

Ispričaću vam moju priču. 2005. godine tri bombe su bačene u Prištini i ja sam napisao priču o ovome u lokalnim novinama. Sledećeg dana neki ljudi, koji su po svemu sudeći bili bitni, došli su kod mene i pretili mi tako da sam ih prijavio policiji. Iako su znali da sam ih prijavio policiji, oni su došli kod mene ponovo. Policija nije preduzela nikakve mere. Zato sam morao da upotrebim svoju braću i porodicu da me zaštite, zato što su bili obavešteni o pojedinostima mog slučaja koji je prijavljen policiji.” –učesnik fokusne grupe

Neformalni mehanizmi: Dilema za romsku zajednicu

Upotreba neformalnih mehanizama kojima dominiraju Srbi za rešavanje sporova može biti posebno problematična za romsku zajednicu koja živi u oblastima pretežno naseljenim srpskom zajednicom. U većini slučajeva u kojima postoji potreba da se odgovori na problem između romske i zajednice kosovskih Srba, mogu intervenirati “Čuvari mosta”. Međutim, u skladu sa rečima učesnika fokusne grupe u puno navrata rešavanje problema možda nije bilo u najboljem interesu romske zajednice zato što “Čuvari mosta” žele da zaštite interese zajednice kosovskih Srba. Oni stoga ne bi bili prvi izbor neformalnih mehanizama iz perspektive romske zajednice. Kako bi izbegla dodatne probleme, romska zajednica se ustručava da prijave ove vrste “slučajeva ublažavanja sukoba” KPS-u, pošto je KPS u najvećoj meri sastavljen od kadrova iz zajednice kosovskih Srba za koje je ocenjeno da nezvanično rade u saradnji sa “Čuvarima mosta”.

3.3 Preporuke za poboljšavanje pristupa pravosuđu

3.3.1 Konsolidovati uloge i odgovornosti u sudskom sektoru

Konsolidovanje uloga i odgovornosti i pružanje bolje obuke u sudskom sektoru predstavljaju značajne faktore za poboljšavanje pružanja usluga i odgovornost i smanjivanje neefikasnosti. Postoji nekoliko načina na koje bi ovo moglo biti postignuto:

- **Razjasniti podelu ovlašćenja:** Akteri u sudskom sektoru i dalje su nesigurni u pogledu njihove precizne uloge i mandata, posebno u slučajevima u kojima se završava uloga KPS-a i započinje uloga tužioca. Takođe, i dalje postoji određena zabuna o tome da li su kosovski ili međunarodni akteri (UNMIK) odgovorni za određena pitanja posebno za lokalne i međunarodne tužioce. Ista bi trebalo da budu razjašnjena hitno.
- **Uspostaviti Jedinicu pravosudne policije:** Uspostavljanje jedinice pravosudne policije već je predviđeno zakonom ali do sada nije ostvaren nikakav napredak. Tužiocima, policajcima i sudijama predložili su da bi upostavljanje Pravosudne policije predstavljalo pozitivan korak za razjašnjavanje odgovornosti, smanjivanje tereta na sudovima i osiguravanje da pravi ljudi imaju prave veštine za sprovođenje istrage.
- **Obučiti tužioce:** Kada je tužiocima data istražna uloga aprila 2004, mogle su se čuti tvrdnje da su isti pohađali malu ili nikakvu obuku o tome kako da sprovedu ove istrage. Žalbe KPS-a i sudija u pogledu rada tužilaca odnosile su se na odsustvo shvatanja načina na koji sprovoditi istražni rad. Pružanje ciljane obuke tužiocima na temu vođenja istrage predstavlja ključni prvi korak u razvoju njihovih sposobnosti i samim tim ojačavanju sposobnosti celokupnog sudskog sistema.

- **Ojačati saradnju između pravosudnih institucija:** Postoje mnogi problemi saradnje i komunikacije između rada KPS-a, tužilaca i sudova. Sa jasnijim ovlašćenjima, specijalizovanom jedinicom Pravosudne policije i bolje obučeni tužiocima, saradnja između ove tri institucije trebalo bi automatski da se poboljša. Međutim, postoje određeni načini rada koji bi mogli biti podržani kako bi se ova saradnja dalje ojačala:
 - **Zajednička obuka:** Zajedničkom obukom različitih aktera, isti će produbiti svoje shvatanje uzajamnih uloga i odgovornosti i razviće uzajamno poverenje i poštovanje.
 - **Redovni sastanci:** Neki tužioci i službenici KPS-a već imaju redovne sastanke na kojima razgovaraju o svom radu, i na kojima se dogovaraju kako bi isto doprinelo na pozitivan način koordinaciji i efikasnosti. Međutim, ovo se ne događa širom Kosova. Trebalo bi da postoji zahtev da se ovi sastanci održavaju, a zapisnici sa sastanaka trebalo bi da budu vođeni i raspodeljeni svim zainteresovanim stranama. (Ostvarivanje samo usmene komunikacije nije dovoljno iz perspektive uzajamnog snošenja odgovornosti.)
 - **Bolja komunikacija:** Dok KPS i tužioci komuniciraju jedni sa drugim u većini regiona na Kosovu, ovo često nije formalizovano. Posebni protokoli o komunikaciji trebalo bi da budu izrađeni zajednički od strane KPS-a i tužilaštva kako bi se osiguralo da su obe institucije primile sve neophodne informacije i da praznine i problemi mogu biti brzo identifikovani.

3.3.2 Razjasniti pravnu osnovu

Odsustvo jasnosti o tome koja pravna osnova je važeća izaziva frustraciju i zabunu među intervjuisanimima. Štaviše, u interesu nekih ljudi jeste da se očuvaju ove "sive" zakonske oblasti kako bi se omogućila korupcija, podrića nadležnost UNMIK-a i zaustavilo snošenje odgovornosti od strane institucija prema javnosti. Veliki deo ovoga već je direktno povezan sa prelaznim statusom Kosova i političkim stavovima o pregovorima o konačnom statusu, i stoga ne može biti razmotren u ovom trenutku. Međutim, zasigurno postoji prilika da se **razjasni kada su uredbe UNMIK-a ili kosovski zakoni (pre- i nakon-1999.) važeći.**

3.3.3 Poboljšati pristup sudovima

Fizički pristup sudovima je ponekada težak i ljudi veoma često nisu svesni načina na koji mogu prići sudovima i dobiti informacije o sudovima i drugim institucijama u sektoru pravosuđa.

- **Pružiti jasnije informacije:** Institucije u sektoru pravosuđa trebalo bi da izrade mnogo jasnije informacije (na primer, u brošurama i oglasima) o tome kako dobiti pristup istima, brojevima telefona i osobama za kontakt kao i o tome koje su njihove uloge i odgovornosti.
 - Ovo je čak još veći problem u zajednicama sa malim angažovanjem sa PIS-om. **Uspostavljanje funkcija za povezivanje u pogledu informacija** u većim zajednicama gde stanovnici mogu postavljati pitanja o radu kosovske vlade i institucija pravosuđa može u određenoj meri premostiti ovu prazninu u informisanju.
 - Institucije bi takođe trebalo da **koriste internet** kako bi pružile informacije (na svim relevantnim jezicima) o sudskom procesu uopšteno i javnim predmetima u konkretnom smislu, a sudovi bi trebalo redovno da **izrađuju informativne**

brošure o rešenim i nerešenim predmetima i da ih aktivno raspodeljuju zajednici.

- Postoji malo **znanje o pristupu pro bono advokatima** i o tome kakva su prava građana u pogledu upotrebe pro bono advokata. Podrobnije i jasnije informacije trebalo bi da budu pružene na ovu temu a učinak advokata koji obavljaju pro bono rad trebalo bi da bude praćen toliko striktno kao i kada obavljaju privatnu delatnost.
- **Pružiti građanima bolji pristup sudovima:** Većina medija i radnika NVO-a osećaju se pozitivno u pogledu njihovog pristupa sudskim činovnicima i dokumentaciji, iako su neki izneli svoje mišljenje da je isti suviše površinski. Sudski činovnici trebalo bi da pruže ovaj pozitivan odnos prema svim građanima, stavljajući im na znanje intervale u kojima građani mogu imati pristup sudovima i njihovim informacijama, koje sudske sednice su otvorene za javnost i koje procese i institucije bi isti trebalo da iskoriste za ovaj pristup. Takođe je značajno da činovnici budu dostupni u svojim kancelarijama kada kažu da će biti.
- **Postupati sa svim građanima podjednako:** Od suštinskog je značaja da svaki član javnosti bude tretiran na isti način, bez obzira na to odakle on ili ona potiče, koji je njegov/ njen pol, starosna dob, etnička pripadnost ili profesija. Ukoliko je neophodno, bilo bi korisno da se pruži dopunska obuka sudskim činovnicima o tome kako izbeći diskriminaciju nad konkretnim grupama ljudi.
- **Poboljšati pristup sudovima širom Kosova.** Na primer, autobus koji prevozi ljude iz južnog dela grada Mitrovice do suda u severnom delu grada predstavlja pozitivan događaj ali bi trebalo da bude stavljen na raspolaganje svima. Ukoliko ovo bude imalo za posledicu da ljudi koriste autobus za poslove koji nemaju veze sa sudom, onda bi ovo moglo da bude pozitivan sporedan efekat poboljšavanja slobode kretanja u opštem smislu. PIS bi trebalo da razmotri uspostavljanje slične autobuske usluge za ostale zajednice koje žive u drugim delovima Kosova.

3.3.4 Ojačati ulogu medija

Mediji imaju ulogu u informisanju javnosti o slučajevima kriminala na precizan i blagovremen način. Veliki deo ovoga već se radi, ali bi mogli takođe da **proprate predmete tokom čitavog suđenja i procesa izricanja kazne**. Ovo će imati efekat ne samo na dovoljno obaveštavanje javnosti čime će ista biti u mogućnosti da iznese svoje mišljenje o datom predmetu, već će takođe pružiti mogućnost policiji i tužiocima da apeluju na svedoke i sve druge koji imaju informacije o krivičnim delima. Štaviše, transparentno i rigorozno izveštavanje o sudskim rešenjima suziće prostor za javljanje korupcije, posebno u izricanju kazni koje su suviše blage ili u preranom puštanju ljudi iz zatvora.

3.3.5 Poboljšati poverenje u KPS¹⁹

KPS predstavlja jednu od najjačih institucija u širem sektoru pravosuđa na Kosovu, ali je među nekim zajednicama poverenje u KPS veoma malo, a u sklopu šire javnosti i dalje postoji ustručavanje da se prijave zločini. Od izrazite je važnosti da ljudi imaju poverenje u KPS kako bi se osećali lagodno da prijave – i samim tim da na kraju smanje broj – krivičnih dela i kako bi se ljudi osećali sigurniji. KPS bi stoga trebalo da se usredsredi na **izgradnju poverenja između zajednica** u slučajevima u kojima je ovo poverenje na niskom nivou,

¹⁹ Pogledajte *Policija na Kosovu: Anketa o percepcijama* (okvirni naslov), Saferworld i FIQ (predstoji) za više pojedinosti o stavovima u pogledu KPS-u i preporukama za buduća poboljšanja u radu policije.

na primer nastavljajem i produžavanjem prakse multietničkih patrola, uvek u konsultaciji sa lokalnim zajednicama, i poboljšavanjem konsultovanja u zajednici u opštem smislu.

Policajci treba da **ispoljavaju najviše standarde profesionalizma** u svakom trenutku. Ovo bi naravno trebalo da uključuje ljubaznost i pristupačnost istima od strane svih članova javnosti, ali policija takođe treba da "drži na distanci" ljude sa kojima se poznaje kako bi sprečila javljanje mišljenja o njenoj pristrasnosti. Oni bi takođe trebalo da budu profesionalni u svojim odnosima sa tužiocima posebno, postupajući u skladu sa postupcima u svakom trenutku.

KPS bi trebalo da uloži napore da **obaveštava javnost u svakom trenutku** o krivičnim predmetima ukoliko i kada je to zakonski moguće, što obuhvata pružanje redovnih informacija o napretku istraga kosovskim medijima. Na sličan način, KPS bi trebalo **da ojača kanale komunikacije kako bi građani** pomogli policiji informacijama.

3.3.6 Odgovoriti na nedostatak sposobnosti u sudskom sistemu

Glavna slabost sudskog sistema iz perspektive sposobnosti leži u neadekvatno obučanim tužiocima i nedostatku sudija. Dok sposobnosti ovih aktera mogu biti direktno usavršene (pogledajte prethodni odeljak 3.3.1), takođe postoje načini da se smanji teret u ovom delu sudskog sistema.

- **Ojačati instituciju ombudsmana:** Kancelarije ombudsmana izgledaju dobro poštovane od strane mnogih članova javnosti, sa izveštajima da se građani u sve većoj meri obraćaju ovoj instituciji i da druge vladine institucije (postepeno) odgovaraju u većoj meri na njena raspitivanja. I dalje postoje određene poteškoće u pogledu načina na koji se može prići ombudsmanu i šta on/ona ima mandat da uradi. Ista bi mogla da bude ključna institucija za poboljšavanje pristupa informacijama od strane javnosti i garantovanje pridržavanja odgovarajućeg procesa od strane pravnih institucija i trebalo bi da bude ojačana posebno na kratak rok.
- **Fokus na sudovima i tužiocima:** Do sada, fokus u izgradnji sposobnosti sprovedenoj od strane međunarodnih agencija i donatora bio je u velikoj meri na KPS-u, nešto što se odražava u široko povoljnoj oceni rada KPS-a. Međutim, ovaj uspeh stvara dodatne terete za sudove, koji ne mogu da se izbore sa dodatnim poslom u njihovom sadašnjem stanju, a KPS je u opasnosti da bude okrivljen (kao najvidljivija institucija) za ove nedostatke. Stoga, bi sada trebalo usmeriti pažnju na ojačavanje sposobnosti tužilaca i sudija (u veštinama i u broju, i njihovim objektima). Sve ovo bi trebalo da bude urađeno na koordiniran način, primenom "udruženog" pristupa u razvoju sektora bezbednosti i pravosuđa na Kosovu.
- **Izvesti neosporene slučajeve iz sudova:** Za jednostavnije građanske predmete, jedno rešenje moglo bi biti da se daju ovlašćenja za donošenje rešenja upravnim sudovima ili službenicima, koji bi se bavili striktno poslovno orijentisanim predmetima ili neosporenim pitanjima kao što su ugovori i izdavanje dozvola.
- **Koristiti neformalne sudske mehanizme na pažljiv način:** Članovi javnosti već koriste neformalne sudske mehanizme za rešavanje sporova koji bi mogli potencijalno trajati godinama u sudskom sistemu. Neki od ovih mehanizama mogu potencijalno pomoći da se smanji teret na sudskom sistemu, kao što su seoska veća i korišćenje uglednih porodica i vođa sela u cilju posredovanja u sporovima. Međutim, ovi neformalni mehanizmi često nemaju "žalbeni" sistem, i mogu biti netransparentni i neodgovorni. Štaviše, oni ne štite uvek ugrožene grupe ili "slabije" strane u sporu, i mogu ojačati patrijarhalne strukture, ignorišući konkretne potrebe žena i dece. Stoga,

bilo kakva upotreba ovih sistema ili podrška istima trebalo bi da se pruža veoma pažljivo.

3.3.7 Zaštititi svedoke i žrtve kriminala

Postoji odredba u Privremenom krivičnom zakonu Kosova o zaštiti svedoka i žrtava kriminala unutar sudnice. Poglavlje 21 – Zaštita povređenih strana i svedoka (članovi 168-174 Zakona)²⁰ bavi se istim. Međutim, informacije o ovome su zbunjujuće i teško pristupačne. Kao hitno pitanje, Sudski savet Kosova trebalo bi da **sprovede medijsku kampanju i održi sastanke u zajednici** u cilju informisanja javnosti o već postojećim odredbama za zaštitu svedoka i žrtava.

Izveštaj OEBS-a iz novembra 2007.²¹ sadrži nekoliko detaljnih preporuka za poboljšavanje zaštite svedoka, uključujući odredbu za premeštaj i druge mere dugoročne zaštite, i preporuke za poboljšavanje UNMIK-ovog Programa za zaštitu svedoka u konkretnom smislu. Iste bi trebalo da budu podržane kao hitno pitanje zato što će bez pouzdanog svedočenja svedoka, vladavina prava na Kosovu ostati slaba a moćni kriminalci nastavice da počinjavaju prekršaje i da prolaze nekažnjeno. Takođe postoji odredba za kažnjavanje pravnog osoblja ukoliko otkriju identitet zaštićenih svedoka ili ukoliko otkriju pojedinosti koje bi mogle dovesti do identifikovanja zaštićenog svedoka. Ukoliko tužilac ili sudija ugrozi poverljivost zaštićenog svedoka, Sudski savet Kosova nadležan je da izda disciplinske mere²²). Ukoliko je prekršaj počinjen od strane advokata, nadležna je Kosovska advokatska komora, na osnovu dva dokumenta: Zakona o advokatima i pravnoj pomoći (Službeni list Kosova 48/79) i Statuta Advokatske komore Kosova. Svest o ovim odredbama treba da bude uvećana i treba da budu preduzete neophodne mere protiv onih širom pravosudnih i bezbednosnih institucija koji počine prekršaj.

²⁰ Privremeni krivični zakon Kosova dostupan na:

http://www.unmikonline.org/regulations/2003/RE2003_26_PCPC.pdf (u koji se imao uvid 8. novembra 2007.)

²¹ *Bezbednost i zaštita svedoka na Kosovu: Procena i preporuke*, Misija OEBS-a na Kosovu (novembar 2007.), dostupan na http://www.osce.org/documents/cio/2007/11/27752_en.pdf, u koji se imao uvid 9. novembra 2007.

²² Član 7, UNMIK/REG/2005/52 o uspostavljanju Sudskog saveta Kosova dostupne na http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2005regs/RE2005_52.pdf, u koji se imao uvid 9. novembra 2007.

4 Upravljanje i politika

4.1 Upravljanje i politika kao izazivači konflikta

Učesnici seminara izrazili su zbunjenost u pogledu uloga i odgovornosti različitih organa vlasti, posebno PIS-a i međunarodne administracije. Sve veći prenos ovlašćenja sa UNMIK-a na PIS značio je da su se odgovornosti ministarstava menjale često, i službenicima veoma često nisu jasne njihove uloge i odgovornosti. Zabuna takođe omogućava predstavnicima organa lokalne vlasti da izbegnu da snose odgovornost za svoje odluke i radnje. Istovremeno, ne postoji nikakav mehanizam koji bi omogućio javnosti i kosovskim institucijama da smatraju međunarodnu administraciju ili međunarodne organizacije odgovornim. Povezani problemi izbegavanja odgovornosti (posebno kada stvari pođu naopako), istinski nejasne situacije o odgovornostima i nepostojanje nikakvog jasnog mehanizma za smatranje ovih organa odgovornim dovodi do obespravljanja i cinizma među ljudima u javnosti.

Rad vladinih institucija i agencija - lokalnih/opštinskih, PIS-a i međunarodnih – je netransparentan. Javnosti nije jasno šta rade vlasti. Postoje nedovoljne javno dostupne informacije o vladinim aktivnostima, odgovornostima i projektima istraživanja a ljudi ne znaju kako da dobiju pristup informacijama koje već postoje. Novine mogu biti značajan izvor informacija ali izveštavanje u istima može biti lošeg kvaliteta, zbunjujuće ili nedovoljno. PIS takođe nisu sagledane proaktivnim u pružanju informacija i traženju povratnih informacija, nešto što je naglašeno u Gračanici gde su informacije o PIS-u minimalne ali bi mnogi ljudi voleli da znaju više. U ovim situacijama, odsustvo informacija sprečava ljude koji žele da izmene svoj odnos sa albanskom zajednicom i na ovaj način stvara opstrukcije po pomirenje i pozitivne promene.

Fokusne grupe u Gračanici i Prizrenu požalile su se na neadekvatnu zastupljenost manjina u institucijama vlade na centralnom nivou. U konkretnom smislu, ocenjeno je da predstavnici manjina u vladi ne zastupaju najbolje interese svojih birača iz reda manjinskih zajednica.

Postojanje paralelnih struktura ostaje i dalje sporno pitanje. U ovom trenutku, institucije finansirane od strane Beograda funkcionišu u srpskim zajednicama širom Kosova, pružajući javne usluge i odvajajući politiku kosovskih Srba i socijalne usluge od preostalog dela Kosova. Sa jedne strane, oni nude kulturnu i političku osnovu onima koji žele da održe veze sa Beogradom, pružajući vitalne usluge u oblastima u kojima postoje potrebe, koje mogu biti zanemarene u suprotnom od strane drugih institucija. Sa druge strane, činjenica da one uopšte postoje i ekonomski i politički efekat koje iste imaju smatraju se od strane mnogih kao izazivač konflikta na Kosovu. Na primer, plate zaposlenih paralelnih struktura uopšteno su više u odnosu na one koje se isplaćuju od strane PIS-a (pogledajte fusnotu 26), čineći ljude nevoljnim da napuste paralelni sistem. Istovremeno, paralelni sistem podriva sposobnost PIS-a da pruži usluge celokupnom stanovništvu Kosova: neke zajednice nemaju nikakvu vezu sa kosovskim strukturama, pošto se sve njihove usluge pružaju od strane paralelnih struktura. A u nekima od ovih zajednica, kao što je Gračanica, same paralelne strukture nisu uvek ocenjene kao one koje pružaju usluge zajednici kosovskih Srba. Štaviše, ove paralelne strukture smatraju se od strane mnogih neodgovornim prema biračima na Kosovu kao i u Srbiji. Ljudi sada toliko zavise od

paralelnih struktura u smislu pružanja usluga i radnih mesta da su nervozni oko budućnosti ovih struktura nakon što bude doneta odluka o konačnom statusu.

Nejasna podela ovlašćenja, uloga i odgovornosti između PIS-a i UNMIK-a, i neadekvatna transparentnost u svim institucijama upravljanja (i kosovskih i paralelnih struktura), stvaraju mogućnosti za neuspehe u pružanju usluga, nepotizam i korupciju. Ova pitanja su od najveće zabrinutosti po kosovsku javnost i sažimaju svačije mišljenje o svim nivoima upravljanja. Postoje slične zabrinutosti koje se odnose na paralelne strukture delimično usled odsustva jasnosti u pogledu njihovog pravnog statusa²³ i njihovog ocenjenog odsustva odgovornosti.

Učesnici u istraživanju za ovaj izveštaj izrazili su zabrinutost i zabunu u pogledu procesa decentralizacije predloženog u Ahtisarijevom predlogu koji predviđa stvaranje novih opština i istraživanje sposobnosti za niz usluga na opštinskom nivou. Na primer, u regionu Gnjilana, gde postoje sela sa mešovitim zajednicama (kao što su Cernica, Stanišor, Koretin i Pasjak) intervjuisani su izrazili zabrinutost da će stvaranje novih opština izazvati probleme sa prenosom ličnih isprava (kao što su vozačke dozvole i lične karte). Slični problemi u pristupu dokumentaciji nastaju već u južnoj Mitrovici.

"Korupcija dovodi do lošeg upravljanja, loših usluga za građane i nezadovoljstva institucijama"
- predstavnik NVO-a iz Uroševca

Štaviše, proces decentralizacije duž etničkih linija stvara duboku podelu između zajednica. Neka od ovih pitanja odnose se na nejasne informacije o procesu decentralizacije. Istovremeno, učesnici po svemu sudeći nisu shvatili da proces decentralizacije može nositi mogućnost za poboljšano i odgovornije upravljanje na opštinskom nivou ukoliko se isto vrši na osnovu potreba građana.

4.2 Mogućnosti za postizanje mira u politici i upravljanju Kosovom

Politika koja okružuje diskusije o konačnom statusu dominira svačim i veliki deo ovoga nalazi se u potpunosti van kontrole običnih građana. Interne kritike PIS-a i članova Tima jedinstva²⁴ po svemu sudeći namerno su snižene u svom tonu, imajući u vidu potrebu da se spoljnom svetu prikaže da je Kosovo (ili barem kosovski Albanci) ujedinjeno iza svojih pregovarača. Postoje neki odgovarajući primeri kritike i nadzora, kao što su televizijske debate organizovane od strane Balkanske mreže za istraživačko novinarstvo (BIRN) i Operativna ekipa lokalnih NVO-a tokom predizborne kampanje. Međutim, jasno je da postoje neki problemi koji nastaju u kosovskom političkom sistemu a koji se odnose na korupciju, netransparentne tendere i prakse zapošljavanja na nacionalnom i opštinskom nivou. Nešto od ovoga pogoršano je poteškoćama procesa tranzicije a važno je da svi uključeni nastave napore na podržavanju odgovornog, kompetentnog sistema upravljanja koji može poslužiti Kosovu daleko u budućnost – kako ono ne bi bilo zarobljeno samo u kratkovidom fokusu na konačni status.

²³ Paralelne strukture su *de jure* ilegalne u skladu sa Rezolucijom 1244 (1999) Saveta bezbednosti UN-a i ne priznaju se od strane UNMIK-a. Uprkos ovome, one postoje i ocenjene su od strane učesnika fokusnih grupa i seminara kao one koje igraju *de facto* ulogu na Kosovu uticanjem na tenzije i konflikt. Pored toga, u odgovoru na pitanje decentralizacije, Ahtisaarijev paket bi u praksi dozvolio uključivanje nekih paralelnih struktura u okvir upravljanja Kosovom u okviru opština i koji bi omogućio pružanje finansijskih donacija od strane Srbije ovim opštinama pod određenim uslovima, pružajući im *de jure* priznanje.

²⁴ Tim jedinstva predstavlja petočlani kosovski pregovarački tim sastavljen od predstavnika vladajuće koalicije i opozicionih partija uspostavljen kako bi se pozabavio pitanjem konačnog statusa.

- Konkretna ovlašćenja PIS-a, UNMIK-a i potencijalne buduće misije Evropske politike bezbednosti i odbrane (ESDP) treba da budu jasno stavljena na znanje stanovništvu Kosova. Mogućnosti za diskusiju o ovome sa PIS-om i predstavnicima međunarodnih organizacija trebalo bi da budu stvorene, kao što su javni sastanci na kojima javnost širom Kosova (ne samo u Prishtinë/Prištini) može diskutovati o značajnim pitanjima sa predstavnicima ovih organa. Ovo je jedini način na koji javnost može shvatiti koga da smatra odgovornim za javnu politiku i usluge i od ključnog je značaja za negovanje kulture političke odgovornosti u budućnosti. Očigledno odsustvo odgovornosti međunarodnih organizacija i paralelnih institucija i slabi mehanizmi odgovornosti PIS-a, od pogubnog su značaja za budući politički sistem na Kosovu i na iste bi trebalo odgovoriti.
- U zavisnosti od toga šta će se desiti 10. decembra, neke pojedinosti mandata i odgovornosti PIS-a mogu ostati nejasne u nekoliko predstojećih meseci. Ovo komplikuje podršku pruženu institucijama PIS-a. Međutim, **PIS bi trebalo da bude podržan kako bi preuzeo vodeću ulogu u definisanju njihovih potreba** i načina rada u oblastima u kojima imaju jasna ovlašćenja. Pored toga, **donatori koji pružaju datu podršku trebalo bi da postanu više koordinirani** i da izbegnu stvaranje replike modela iz različitih zemalja u komponentama PIS-a, što na kraju može ostaviti PIS sa nizom kontradiktornih ili neefikasnih institucionalnih mera.
- Odlučivanje o sudbini paralelnih struktura širom Kosova od ključnog je značaja za političku stabilnost i pružanje socijalnih usluga, ali istovremeno predstavlja veoma osetljivo pitanje koje otelotvoruje neke od izazivača konflikta u vezi sa identitetom. Bilo kakve odluke o ovom pitanju stoga moraju biti **transparentne, o njima se moraju voditi konsultacije i moraju uzimati u obzir socijalan, ekonomski i politički uticaj** raspuštanja ili zadržavanja ovih struktura.
- Uopšteno govoreći, **pružanje usluga i decentralizacija** širom Kosova predstavljaju stvarnu mogućnost za mir ukoliko su sprovedeni **na osnovu potreba**, i odluka (i dodeljenih budžeta) na transparentan i odgovoran način.

5 Socijalna i kulturna pitanja

5.1 Socijalna i kulturna pitanja kao izazivači konflikta na Kosovu

Postoje mnoge podele u kosovskom društvu, od kojih neke mogu imati ulogu izazivača tenzija i konflikta. Na primer, redovno u diskusijama u fokusnim grupama ljudi iz seoskih oblasti opisivani su kao oni koji se ne tretiraju uz isti nivo poštovanja kao što je to slučaj sa ljudima iz gradskih oblasti, posebno u kontekstu pristupa pravnim institucijama. Istovremeno, neki ljudi iz gradskih oblasti žalili su se da se naseljenici iz sela u grad veoma često loše prilagođavaju gradskom životu.

"Sloboda kretanja mnogo je bolja nego što je to bio slučaj, ali neki ljudi i dalje osećaju ovo pitanje, dok se drugi jednostavno ne osećaju sigurnim" – predstavnik NVO-a iz Gračanice

Iako se ovo istraživanje nije usredsredilo konkretno na pitanje ženskih prava, jasno postoje pitanja koja se odnose na konflikt i to

konkretno na žene koja zahtevaju detaljnije i usredsređenije istraživanje. U kontekstu ove

analize, samo u regionima Peći i Đakovice (gde veći broj udovica iz rata 1998-9. pruža ženama jači glas) izražena je zabrinutost u smislu neadekvatne zaštite ženskih prava. Jedna žena u fokusnoj grupi u Đakovici rezimirala je problem u svom regionu: "Radim sa ženama u seoskim oblastima, posebno sa ženama koje su glave porodice. Većina njih ostaje kući, ograničene su i nemaju imovinska prava, a njihovi sveceri donose odluke. One obično ne čine ništa pošto nisu bezbedne i nemaju nikakva prava."

"Kravata je uvijek važnija nego je 'plis'"
– muškarac iz Prištine

Etnička podela ostaje jedna od ključnih podela u kosovskom društvu, ni najmanje zbog toga što su ljudi skoro isključivo definisani svojim etničkim poreklom već zbog drugih identiteta kao što je zanimanje, interesovanja ili pol, i skoro i da ne postoje nikakve kulturne veze između zajednica, posebno između zajednica kosovskih Albanaca i kosovskih Srba. Različite etničke zajednice definišu "drugom" sa negativnim stereotipovima, ali ljudi takođe koriste pozitivne stereotipove da definišu svoje sopstveno etničko poreklo. Ovo znači da se veliki deo društvenog diskursa zasniva na etničkom identitetu koji može, kada je ocenjen kao pitanje podele, umanjiti prostor na osnovu koga ljudi diskutuju o tome šta im je zajedničko duž različitih etničkih zajednica.

Postoji mnogo pozitivnija debata i diskusija u okviru etničkih grupa. Međutim, i dalje postoji puno unutrašnjeg pritiska u okviru nekih zajednica (posebno srpske zajednice u nekim enklavama, ali takođe i u albanskim zajednicama sa tvrdom političkom linijom) na ljude da se ne uključe u zajedničke strukture ili u rad sa 'drugom stranom'. Gledište koje se široko zastupa među učesnicima u istraživanju jeste da političari sa svih strana potiskuju debatu kako bi predstavili unifikovan front, pretpostavljajući da će isto produbiti njihovu političku poziciju na visokom nivou, posebno upućivanjem na tekuće razgovore o konačnom statusu. Ovo vodi ka frustraciji da se neki argumenti ignorišu. Na primer, interesi i mišljenja Srba u enklavama, mešovitim zajednicama, srpskim većinskim opštinama na severu Kosova i srpskoj većinskoj opštini u Štrpcu veoma se razlikuju, ali i dalje postoji osećaj da se ove razlike ignorišu pošto su Beograd i neki političari iz reda zajednice kosovskih Srba ocenjeni kao oni koji deluju u svojim sopstvenim interesima a ne u interesu svojih birača.

Migracija na i u okviru Kosova u okviru prošle decenije imala je za posledicu kretanja u stanovništvu: 'pridošlice' se veoma često gledaju sa sumnjom i ozlojeđenošću, ali su isti često veoma siromašni sa malim nivoom reprezentativnosti i pristupa vladinim službama. Mnogi ljudi još uvek se nisu vratili u svoje rodne domove nakon što su ih napustili u 1999. i 2004, a postoje i dalje izbeglice iz bosanskog i hrvatskog rata koje žive na severu Kosova.

Sloboda kretanja ostaje i dalje problem za mnoge ljude na Kosovu ali se poboljšala u drastičnoj meri od 1999. Štaviše, mnogi ljudi tvrde da je percepcija gora od stvarnosti. Bez obzira na isto, posebno manjinske zajednice veoma često se plaše da putuju daleko od svojih kuća posebno u večernjim satima. Konkretno pitanje koje onemogućava slobodu kretanja jesu registarske tablice. Na primer, u srpskoj enklavi u Gračanici, većina automobila ima registarske tablice iz režima pre-1999. a ne nove KS tablice. Neki ljudi su odbili da promene svoje registarske tablice iz razloga što bi isto podrazumevalo priznavanje nadležnosti kosovskih institucija, dok bi drugi želeli da promene svoje registarske tablice ali to sebi ne mogu priuštiti zato što centri za registraciju vozila zahtevaju dokaz da su izmirili svoje račune za električnu energiju²⁵. U gradu Mitrovici,

²⁵ 4. jula 2007, potpisan je Memorandum o sporazumu i saradnji između Ministarstva energetike i rudarstva, Ministarstva unutrašnjih poslova i Kosovske elektroenergetske korporacije (KEK) zahtevajući dokaz o plaćanju svih računa za električnu energiju kako bi se steklo pravo za dobijanje kosovskih registarskih tablica. U nekim slučajevima, posebno za kosovske Srbe, ovo iznosi i po nekoliko hiljada evra pošto računici za

registarske tablice KS koriste se u južnom delu a srpske registarske tablice u severnom delu. Većina ljudi smatra da nije moguće preći reku Ibar (koja protiče kroz grad) sa suprotnim registarskim tablicama iz razloga što se plaše načina na koji će odreagovati članovi čvrste linije njihove zajednice sa druge strane reke. Iz tog razloga, ljudi ne prelaze reku zato što nemaju neutralne registarske tablice (kao što su one koje pripadaju međunarodnim organizacijama) iako mogu želeti da putuju u druge delove Kosova ukoliko im se pruži prilika za isto.

“U Peći se ljudi osećaju nesigurnim. Ne postoji nikakva sloboda kretanja nakon ponoći” – predstavnik NVO-a iz Peći

Čak i u istim etničkim zajednicama ljudi se ne osećaju uvek bezbednim da napuste svoje kuće uveče. U Peći i Đakovici, mnogi ljudi plaše se da budu vani noću zbog aktivnosti kriminalnih bandi i lošeg rada policije.

5.2 Mogućnosti za postizanje mira u socijalnoj i kulturnoj sferi

U samoj srži dinamike konflikta na Kosovu leži podela između različitih zajednica. Uprkos godinama dugih nastojanja za izgradnju mira uloženi od strane lokalnih i međunarodnih organizacija²⁶, ove tenzije i dalje postoje i i dalje postoje zajednice u kojima je kontakt sa ‘drugom stranom’ jednostavno neprihvatljiv. Verovatno je pravedno reći da u ovom trenutku, nastavljena neizvesnost oko budućeg političkog statusa Kosova doprinosi održavanju ovih podela pošto omogućava nastavljenu izolaciju zajednica kosovskih Srba od kosovskih struktura, u nadi da će rešenje zadržati njihove veze sa Beogradom. Istovremeno, albanska većina čini se sve više uverena – i beskompromisna – oko toga da Kosovo postane nezavisno. Poseban uticaj diskusija o konačnom statusu razrađen je u odeljku 2.1. U ovom delu, stavljen je naglasak na ono što može biti urađeno u međuvremenu kao i nakon konačnog statusa kako bi se počelo odgovarati na neke od ovih socijalnih i kulturnih izazivača konflikta.

- U cilju ublažavanja podela između seoskog i gradskog stanovništva, i neravnomernog razvoja različitih opština, lokalne i međunarodne institucije (uključujući PIS, UNMIK/ potencijalnu buduću misiju ESDP-a, strane vladine agencije i lokalne i međunarodne NVO-e) trebalo bi da poklone veću pažnju da osiguraju da njihov **rad i investicije budu usmereni ka zajednicama i opštinama ne samo u Prištini**. Ovo će pomoći da se osigura da kvalifikovani ljudi budu dostupni širom Kosova i moglo bi možda biti povezano sa eventualnim procesom decentralizacije. Na sličan način, dodeljeni budžet širom različitih opština na Kosovu moraće da bude prilagođen kako bi se podržao ovaj cilj.
- Po svemu sudeći postoji stvarna potreba da se podrži **veća diskusija o ‘međuetničkim’ pitanjima**. Neki učesnici izrazili su frustraciju da po svemu sudeći svako priznaje međuetničke podele kao problematično pitanje, ali postoji

električnu energiju nisu plaćani od 1999. Na ovaj način, ljudi se kažnjavaju dva puta za jedan prekršaj. Dostupno na:

http://www.mem-ks.com/index.php?option=com_content&task=view&id=137&Itemid=102&lang=en
²⁶ Pogledajte izveštaj, *Da li je izgradnja mira stvorila razliku na Kosovu? Studija efektivnosti izgradnje mira u sprečavanju nasilja: Pouke izvučene iz nemira koji su se odigrali marta 2004. na Kosovu* (jul 2006.), CDA Collaborative Learning Projects i CARE International, za detaljniju ocenu nastojanja za izgradnju mira na Kosovu.

odsustvo nastavljene i posvećene diskusije o različitim aspektima međuetničkih tenzija i kako početi sa odgovorom na iste. Postoji nekoliko različitih potencijalnih oblasti u kojima se može početi sa odgovorom na ovo pitanje, i iste uključuju sledeće:

- **Izmeniti obrazovni sistem** kako bi uključivao otvoreniju diskusiju o konceptima diskriminacije, ravnopravnosti, ljudskih prava itd. i izmeniti nastavni plan, kako bi se predstavile različite perspektive istorijskih događaja i odreagovalo protiv propagandnog učenja u školama.
- **Nastaviti sa radom na slobodi kretanja**, uključujući i odgovor na pitanje registarskih tablica i poteškoće dobijanja dokumentacije. Na primer, bilo bi od pomoći da se prekine veza između dobijanja kosovskih registarskih tablica i dokaza o plaćanju električne energije, kako bi oni koji žele da putuju van svojih oblasti mogli učiniti isto na jednostavniji način.
- Mediji imaju posebno značajnu ulogu koju treba da odigraju u smislu obaveštavanja javnosti o stvarnoj politici i političkim pitanjima kako bi sve informacije PIS-a i UNMIK-a doprle do svih delova stanovništva i bile dostupne na svim relevantnim jezicima (u dobrim prevodima). Istovremeno, postoji stvarna mogućnost **za poboljšavanje odnosa između zajednica u smislu lokalnih radio stanica** koje mogu raspodeljivati informacije širom različitih oblasti. Ovo bi trebalo da uključuje pozitivne primere kako su neke mešovite zajednice na Kosovu pronašle načine da reše svoje probleme zajedno i da sarađuju na uspešnji način. Neki mediji već obavljaju dobar posao u ovom smislu, kao što je saradnja između Balkanske mreže za istraživačko novinarstvo i B92, rad Radio Kamenice i radio program organizacije Komunikacija za društveni razvoj pod nazivom Bla Bla Café.²⁷
- Spomenici uvek predstavljaju osetljivi deo tranzicije nakon konflikta, ali je ovo složeno pitanje na Kosovu i ono kojim će se upravljati veoma pažljivo tako da sve zajednice osećaju da je njihova strana priče predstavljena, ali i da su sposobne da se unapred raduju i rade na pomirenju sa drugim zajednicama.

6 Ekonomija i sredstva za život

6.1 Ekonomija i sredstva za život kao izazivači konflikta na Kosovu

U svim regionima na Kosovu sa izuzetkom Prištine i severne Mitrovice, nezaposlenost je ocenjena od strane učesnika u ovom istraživanju kao jedan od ključnih izazivača konflikta, jednim delom usled sa njom povezanog siromaštva i niskog nivoa samopoštovanja, a drugim delom zato što bez prihoda nije moguće putovati ili se socijalno povezivati, što doprinosi dosadi i frustraciji i sve većoj izolaciji. Proces privatizacije takođe stvara nezaposlenost u nekim oblastima. 'Doživotni poslovi' nestaju pošto se društvena preduzeća (DP-i) prodaju i njihovi zaposleni postaju izlišni. Jedna fabrika u Prizrenu predstavlja primer ovog trenda.

"Dobićemo 40 evra mesečno za penziju. Kako bi trebalo da se izdržavamo od toga?"
- 55-godišnjak iz Prištine

²⁷ Pogledajte *Izveštaj o proceni projekata mreže Medienhilfe u Makedoniji i na Kosovu* (septembar 2006.), Mark Thompson, dostupan na <http://www.medienhilfe.ch/fileadmin/medienhilfe/mh-Evaluation2006.pdf>, u koji se imao uvid 9. novembra 2007, za ocenu nekih uspeha u ovom polju.

Tri hiljade ljudi izgubilo je svoje radno mesto kada je ista prodata i promenila svoju delatnost.

Istovremeno, nepotizam u praksama zapošljavanja može značiti da se zapošljavaju nekvalifikovani ljudi usled porodičnih veza, smanjujući ekonomsku efikasnost preduzeća i stvarajući ozlojeđenost među ljudima bez porodičnih veza. Ovo pitanje nastalo je posebno u Prishtinë/Prištini u kontekstu dobijanja posla za koji nisu odgovarajuće kvalifikovani.

Dok sa uplatama iz inostranstva izdržavaju mnoge porodice na Kosovu, a natprosečne plate paralelnih struktura finansiranih iz Beograda²⁸ pružaju nekim ljudima relativno dobre standarde življenja, nesposobnost centralne vlade da oporezuje ove izvore prihoda (kao i neformalnu privredu) znači da postoji mala mogućnost da se preraspodeli bogatstvo onima kojima je isto najpotrebnije. Na primer, penzije su jedva dovoljne da pokriju hranu²⁹ a niske plate, posebno među radnicima u javnom sektoru, ocenjene su od strane učesnika fokusnih grupa i seminara kao faktor koji doprinosi korupciji. Korupcija u vladinim institucijama neizbežno favorizuje bogate, koji mogu imati pristup policiji, pravnim, zdravstvenim i obrazovnim službama na mnogo brži i efikasniji način, zadržavajući i po mogućstvu uvećavajući stratifikaciju društva i uvećavajući nivoe nejednakosti.

Niski standardi življenja povezani su sa niskim platama zaposlenih, i sa visokim cenama osnovnih artikala kao što su hleb, jestivo ulje i mleko. Lokalni predstavnici NVO-a napominju da je Uroševac najsiromašnija opština na Kosovu prema Svetskoj banci, a postoji percepcija da ova opština nema pravedan udeo u kosovskom budžetu, podsticanjem ozlojeđenosti prema PIS-u.

²⁸ Neki dobijaju plate i od institucija koje finansira Beograd i od kosovskih institucija (na primer u zdravstvenom i prosvetnom sektoru).

²⁹ Mesečna penzija biće uvećana sa €40 na €75 1. januara 2008.

Opazeno loše upravljanje privrednom infrastrukturom

Kosovo predstavlja društvo u tranziciji i kao takvo njegova privreda prolazi kroz duboke strukturalne promene, kao što je privatizacija. Istovremeno, kapacitet njegove infrastrukture (na primer, elektroenergetska i vodovodna mreža) je slab i deluje kao prepreka za ekonomski razvoj. Ono što je ocenjeno da pogoršava ovu situaciju jeste opazeno loše upravljanje privredom i infrastrukturom.

Posledice politika i praksi nekih od najvećih komunalnih kompanija na Kosovu navedene su kao izazivači konflikta od strane učesnika seminara, posebno Kosovske elektroenergetske kompanije (KEK). Planirane i neplanirane redukcije električne energije, neravnomerna distribucija električne energije širom Kosova (koja će se po svemu sudeći pogoršati približavanjem zime) i poteškoće u plaćanju računa za električnu energiju izazivaju ozlojeđenost i frustraciju, koje su često uperene protiv drugih zajednica umesto samog KEK-a (iako se sve više uperavaju ka KEK-u). Loše upravljanje elektroenergetskom mrežom stvara uslove za učestale i široko rasprostranjene krađe električne energije, smanjivanjem efikasnosti KEK-a i prenošenjem troškova na potrošače. Kao što je to rekao predstavnik jednog NVO-a iz Đakovice, "Loše upravljanje KEK-om dovodi do socijalnih problema". (Pogledajte odeljke 5.1 i 6.2 za dalje pojedinosti o električnoj energiji.)

Program privatizacije Kosovske povereničke agencije (KTA) veoma često se navodi kao nepravedan, onaj kojim se loše upravlja i koji je politički predvođen. Prodaja vladine imovine komercijalnim vlasnicima veoma često izazivala je ozlojeđenost u post-komunističkim društvima, ali na Kosovu opažena korupcija u tenderskim procesima podstiče nepoverenje u vladu i širi podele u društvu između onih koji "imaju" i "nemaju".

6.2 Mogućnosti za postizanje mira u ekonomskoj sferi

Ekonomski izazovi Kosova pogoršani su ratom i posledičnom neizvesnošću o njegovom konačnom političkom statusu. Ovo je doprinelo visokoj nezaposlenosti, koja hrani frustraciju ljudi izazvanu zastojećima u rešavanju konačnog statusa Kosova. Iako postoje određeni koraci koji već mogu biti preduzeti kako bi se počelo odgovarati na neke od ekonomskih izazivača konflikta, važno je takođe priznati da su očekivanja ljudi u pogledu ekonomskih beneficija moguće nezavisnosti Kosova veoma visoka i da će na iste morati da se odgovori u nekoliko narednih meseci kada politička budućnost Kosova postane jasnija.

- Način na koji se sprovodi privatizacija može biti poboljšan kako bi se podstaklo stvaranje radnih mesta i osiguralo da je **proces privatizacije preduzeća u potpunosti transparentan**. Prvo, postoji potreba za transparentnijim tenderskim postupkom i da se pokloni veća pažnja proveru vlasništva nad zemljištem na kojoj se preduzeće nalazi, nakon transparentnog i prihvatljivog procesa. Drugo, neke vrste privatizacije DP-a jesu 'spin-offi', koji pružaju podsticaj za nove vlasnike da nastave sa istom poslovnom delatnošću, zadrže iste zaposlene i ulože u dato preduzeće³⁰. Međutim, postoji **odsustvo nadzora i procene privatizovanih**

³⁰ "Metod privatizacije u vidu specijalnog spin ofa dodaje dva uslova kriterijumima koji važe za onoga koji ponudi najvišu prodajnu cenu: Nivo zaposlenosti i kapitalni trošak. Kao posledica istog, nakon plaćanja pobjedničke cene ponude, ponuđač koji pobedi imaće dve godine da primeni šemu zaposlenja i kapitalnih troškova za koje je preuzeo obavezu u novo stečenoj kompaniji." *Privatizacija specijalnim spin ofom*, Ardian

preduzeća u sklopu posebnog spin-ofta. Imajući u vidu koliko često su nezaposleni okarakterisani kao ključni izazivači konflikta tokom ovog istraživanja, stvaranje većeg broja radnih mesta ima potencijal da značajno ublaži mogućnost budućeg konflikta. Povezano sa ovim, značajno je da se **više informacija učini dostupnim opštoj javnosti u pogledu uloge i mandata Kosovske povereničke agencije** (KTA) kako bi se suzbila nerealna očekivanja, ali takođe kako bi se osiguralo da je KTA odgovoran za svoje radnje i da se njegova ovlašćenja mogu dobro razlikovati od Kosovske agencije za imovinu (KPA).

- U cilju podsticanja ekonomskog rasta, još jedna potencijalna oblast za poboljšanje jeste **proaktivnije podržavanje lokalne proizvodnje**, što uključuje bavljenje jeftinim uvozom i visokim tarifama izvoza, kao i pronalaženje načina da se stimuliše kosovska poljoprivreda i proizvodnja i na taj način većina lokalnih artikala učini dostupnim na lokalnom nivou. Takođe postoji potreba da se **podstaknu veće strane i lokalne investicije**, što uključuje odgovor na probleme sa snabdevanjem električne energije (koji bi uštedeo novac preduzećima i podstakao uspostavljanje novih preduzeća), značaj rešavanja konačnog statusa Kosova³¹ i brigu o tome da se imovinski sporovi reše u najkraćem mogućem roku sa time da su podaci dostupni potencijalnim ulagačima. Možda postoji potreba da se iznesu neke 'garancije', bez obzira na ishod konačnog statusa, kako bi se podstakli ulagači, kako bi na primer bila ispoštovana sva imovina u privatnom vlasništvu i kako bi se osiguralo da banke počnu sa pružanjem boljih zajmodavnih uslova, posebno malim i srednjim preduzećima, što će omogućiti investicije u kosovsku privredu. Trenutni stav averzije prema riziku, među finansijskim institucijama, čini veoma teškim da se mala preduzeća uzdignu sa zemlje.
- U vezi sa gore navedenim, takođe postoji potreba da se **bolje prati socijalni uticaj porasta cena glavnih artikala**, posebno na one sa fiksnim prihodima kao što su penzioneri.
- Mnogi učesnici u procesu analize konflikta pomenuli su neformalnu privredu, koja pruža značajne mogućnosti prihoda za mnoge ljude na Kosovu, posebno interno raseljena lica u nekim oblastima. **Podržavanje neformalne privrede** moglo bi biti prilika da se osigura da ovi ljudi imaju način da se izdržavaju i da izađu iz okvira siromaštva. Bilo koja inicijativa za rešavanje neformalne trgovine (kao što je njeno uvođenje u formalnu privredu posredstvom oporezivanja i izdavanja dozvola za rad, ili suzbijanje neformalnih trgovaca) stoga mora isto imati u vidu i pronaći rešenja koja su konsultovana i osetljiva na potrebe posebno onih na koje utiče rat u cilju podržavanja oporavka ljudi.
- Poteškoće u snabdevanju električnom energijom štete kosovskoj privredi, koja anekdotalno izgleda kao da odvlači strane i lokalne investicije, i stoga ima značajan uticaj na sposobnost Kosova da dostigne ekonomski rast neophodan za stabilno društvo. Mnoge oblasti na severu Kosova relativno su dobro snabdevene električnom energijom usled nastavljene podrške iz Beograda, i ukoliko se ovaj trend nastavi (posebno nakon utvrđivanja konačnog statusa), postoji opasnost da će razlike u snabdevanju električnom energijom za različite zajednice doprineti

Hackaj, direktor Odeljenja za kontrolu i nadzor, Odsek za DP KTA, dostupan na http://www.euinkosovo.org/uk/express/express_article.php?cat=49&id=119&eniid=12 (u koji se imao uvid 9. novembra 2007.) v

³¹ Mišljenja su podeljena o tome kako bi rešavanje statusa Kosova pomoglo u podsticanju investicija, ali usvajanje stimulansa ili jasniji zakoni o obavljanju poslovne delatnosti i rešavanju sporova – olakšani rešenim statusom – zasigurno bi pomogli.

podelama i neprijateljstvima između istih.³² Isto bi trebalo da bude izbegnuto **odgovorom na snabdevanje električne energije širom Kosova što je pre moguće** i obaveštavanjem javnosti o tome šta je urađeno i o realnom očekivanom vremenskom okviru kako bi se poboljšanja materijalizovala.

- U ovom trenutku, dugovanje za električnu energiju nagomilava se na nivou svakog domaćinstva a ne stanara kuće ili stana, što znači da ljudi ne mogu izmiriti račune za električnu energiju samo iz jednog perioda u kome su živeli negde drugde čime se kažnjavaju neki od siromašnijih delova društva. Omogućavanje ljudima da **isplate samo dug koji su oni nagomilali** bilo bi od koristi po ove siromašnije delove društva.
- Paralelne strukture finansirane od strane Beograda trenutno pružaju zaposlenje i prihod velikom broju ljudi u različitim opštinama. Bilo kakvi budući planovi o tome kako se pozabaviti ovim strukturama stoga bi trebalo da **uzimaju u obzir ekonomske uticaje i kako se dati uticaji mogu odraziti na odnose između (i u okviru) različitih zajednica**.

7 Zaključak

U želji da pronađu i zabeleže zabrinutosti i percepcije uzorka ljudi iz kosovskih zajednica u pogledu određenog broja pitanja oko bezbednosti, ovaj izveštaj identifikuje potencijalne izazivače konflikta i predlaže mogućnosti za mir koje se direktno odnose na potrebe i iskustva zajednica uključenih u istraživanje. U mestu sa mnogostrukim različitim mišljenjima i interesima kao što je Kosovo, gde je bezbednost prioritet a gde su se pokušaji da se ista pruži pokazali neodgovarajućim i neodrživim, od ključnog je značaja da oni koji su njom najviše zahvaćeni učestvuju u izradi i primeni bezbednosne politike.

Kako bi se osmislile intervencije u sektoru bezbednosti podstaknute potrebama i usredsređene ka ljudima, koje nadograđuju mogućnosti za mir i izbegavaju pogoršavanje izazivača konflikta, međunarodna zajednica, donatorske agencije i PIS bi trebalo da pokušaju da uključe zajednice u istinski učesnički proces kako bi se identifikovale prioritetne oblasti u kojima treba raditi. Istraživanjem i analiziranjem lokalnih potreba i odražavanjem istih u strategijama finansiranja i osmišljavanju dizajna, međunarodne i lokalne institucije mogu raditi u partnerstvu sa lokalnim zajednicama ka uspostavljanju pravednog i dugotrajnog mira.

³² Tokom prethodnih zima, ova podela je već bila očigledna, posebno stvaranjem sistema ABC zona od strane KEK-a, koji je kaznio siromašne i seoske zajednice. Iako je sistem zasnovan na nivoima plaćanja računa, efekat u praksi stvorio je podelu između etničkih i seoskih/gradskih zajednica, dovodeći na kraju do izbacivanja sistema ABC iz upotrebe.

Aneks A: Metodologija

Ova analiza sprovedena je od strane velike mreže nevladinih organizacija. Projektom su upravljali Forumi për Iniciativa Qytetare i Saferworld, a analiza je sprovedena u vezi sa devet NVO-a sa sedištem na Kosovu. Ovi NVO-i jesu:

- Centre for Civil Society Development (CCSD) (sa sedištem u Mitrovici)
- Communication for Social Development (CSD) (sa sedištem u Gračanici)
- Community Building Mitrovica (CBM) (sa sedištem u Mitrovici)
- Centar za poslovni razvoj zajednice (CBDC) (sa sedištem u Đakovici)
- Initiative for Progress (INPO) (sa sedištem u Uroševcu)
- Kosovski centar za međunarodnu saradnju (KCIC) i Omladinska mreža Gnjilana (sa sedištem u Gnjilanu)
- Peace and Human Rights Council (sa sedištem u Prizrenu)
- Syri i Vizionit (sa sedištem u Peći)

Analiza se u velikoj meri zasnivala na metodologiji strateške procene konflikta Odeljenja za međunarodni razvoj UK (DfID).³³ Pristup se usredsređuje na analizu i povezivanje socijalnih, ekonomskih, političkih i bezbednosnih pitanja ili onih za koja postoji verovatnoća da izazivaju konflikt u datom kontekstu. Isti ispituje interese različitih strana, dinamiku konflikta i aktuelne odgovore na isti.

Ova analiza iskoristila je učesnički pristup kako bi pridobila što dublje shvatanje pitanja koja stvaraju tenzije ili podele na opštinskom ili lokalnom nivou. Istraživanje je sprovedeno od 14. septembra do 25. oktobra, i pratilo je dole navedene faze.

1. faza: Otkrivanje i prikazivanje uzroka konflikta na nivou celog Kosova

Održana su tri seminara kako bi se otkrili i predstavili izazivači konflikta na nivou Kosova u kategorijama politike i upravljanja; ekonomije i sredstava za život; bezbednosti i pravosuđa; i socijalnih i kulturnih pitanja. Na prvom seminaru učestvovali su pripadnici Kosovske policijske službe i članovi Ministarstva unutrašnjih poslova Kosova, na drugom predstavnici međunarodnih NVO-a koji su već preduzeli neki oblik analize konflikta, a na trećem predstavnici regionalnih NVO-a na Kosovu.

2. faza: Otkrivanje i prikazivanje uzroka konflikta na regionalnom nivou unutar Kosova

Održani su seminari u Đakovici, Gnjilanu, severnoj Mitrovici, južnoj Mitrovici, Gračanici, Prizrenu, Uroševcu, Peći i Prištini od strane regionalnih NVO-a i na istima su učestvovali predstavnici građanskog društva iz šireg regiona. Praćen je isti format kao i za otkrivanje i prikazivanje uzroka konflikta na nivou Kosova, predstavljajući izazivače konflikta na regionalnom nivou u okviru Kosova.

3. faza: Fokusne grupe

Fokusne grupe održane su u svim kosovskim regionima i imale su za cilj da obuhvate što je moguće više grupa u kosovskom društvu. Održane odvojeno u slučajevima u kojima je isto bilo odgovarajuće, fokusne grupe bile su sastavljene od različitih etničkih zajednica (Romi, Bošnjaci, Srbi, Goranci, Turci, Albanci), muškaraca i žena, ljudi sa različitim zanimanjima i

³³ Kao što je navedeno u delu pod nazivom *Sprovođenje analiza konflikta: Smernice*, Odeljenje za međunarodni razvoj (DFID) Ujedinjenog kraljevstva (2002). Dostupno na: <http://www.dfid.gov.uk/pubs/files/conflictassessmentguidance.pdf>

različitog starosnog doba. U celosti gledano, održano je 16 fokusnih grupa, organizovanih od strane regionalnih NVO-a.

Ove fokusne grupe sagledavale su pitanja u pogledu pristupa pravosuđu za obične građane, i sve su pratile sličan format. U konkretnom smislu, učesnici fokusnih grupa prokomentarisali su svoja iskustva sa bezbednosnim i pravosudnim strukturama (sudski sistem, policija, ombudsmani, tužilaštva), akterima u sektoru pravosuđa (advokati, organizacije za potpomaganje žrtava, šeme za zaštitu svedoka) i iskustva formalnog i neformalnog sistema pravosuđa (kao svedoci, žrtve kriminala, kriminalci ili slučajni prolaznici).

4. faza: Intervjui

Osam regionalnih NVO-a i FIQ preduzeli su niz intervjuja sa relevantnim akterima u sektoru pravosuđa. Isti su obuhvatili predstavnike ombudsmana, sudije, predstavnike tužilaštva, advokate, policajce, sudske činovnike i osoblje za zaštitu svedoka i potpomaganje žrtava, specijalizovane NVO-e, lokalne medije, predstavnike opštinskih vlasti, pravne akademike i mnoge druge.

5. faza: Seminar o povratnim informacijama

Sve ove informacije prikupljene su i predstavljene na seminaru koji je predvodio FIQ. Regionalni NVO-i predstavili su svoje ključne nalaze jedan drugom i predstavnicima Ministarstva unutrašnjih poslova privremenih institucija samouprave i Kosovskoj policijskoj službi.